

Wageningen UR

Voedsel in Groningen

Een procesanalyse naar het voedselnetwerk rondom de
Gemeente Groningen

Sanne de Bruin
10/3/2011

Voedsel in Groningen

Een procesanalyse naar het voedselnetwerk rondom de Gemeente Groningen

Wageningen Universiteit

Oktober 2011

Sanne de Bruin

Registratienummer: 860904138120

MSc Programma: International Development Studies

Specialisatie: Communication and Innovation Studies

Thesiscode: COM-80433

Supervisors:

Dr. Ing. P.H.M Derkzen

Dr. Ir. L.W.A. Klerkx

VOORWOORD

Toen ik koos voor de specialisatie communicatie binnen mijn opleiding wist ik dat ik mijn afstudeervak in samenwerking met rurale sociologie zou willen doen. Mijn vakken in zowel communicatie als rurale sociologie heb ik altijd zo gekozen dat ik het thema voedsel eraan zou kunnen verbinden en gelukkig heb ik voor mijn afstudeerscriptie een onderwerp gevonden waar beide onderwerpen centraal staan.

Ik weet nog de eerste keer dat ik naar Groningen afreisde met Carolyn en Petra en de gesprekken in de auto die alleen maar over voedsel gingen. Van het aantal schapen in de wei tot de etnische keukens van Wageningen. Door het enthousiasme van zowel Petra als Carolyn heb ik veel ideeën opgedaan over het proces in Groningen en ben ik vol goede moed begonnen aan mijn afstudeervak.

Graag wil ik dan ook zowel Petra als mijn andere afstudeerbegeleider Laurens bedanken voor hun hulp, reflectie en enthousiasme tijdens het schrijven van mijn laatste loodje. Dankzij jullie beiden heb ik geleerd om het beschrijven van het hele Groningse proces óók als een proces te aanschouwen en aanvaarden.

Hiernaast wil ik ook graag de mensen in Groningen bedanken die ik het hemd van het lijf heb mogen vragen en die mij een warm welkom hebben geheten in hun vaak prachtige omgeving. Ik zou als stadje¹ zeker naar het ommeland trekken.

Verder de mensen in mijn directe omgeving die vaak flexibel hebben moet zijn in de combinatie van mijn master en mijn werkweek. Ik beloof dat ik nu meer tijd zal inruimen!

Sanne de Bruin

Wageningen, Oktober 2011

¹ Groningse stedeling

Samenvatting

Conceptueel Kader

Voedsel ligt aan het begin van de mensheid; net zoals elk individu moet eten om te overleven, moet elke vorm van sociale orde zijn productie, distributie en consumptie van voedsel organiseren. Er zijn steeds meer zekerheden en keuzes ten aanzien van voedsel, maar door een aaneenschakeling van problemen is de laatste 25 jaar ook het beeld naar voren gekomen dat het huidige voedselsysteem niet duurzaam is. Wiskerke (2009) duidt het punt waarop we nu staan met een *food geography*, met aan de ene kant van het spectrum de *hypermodern food geography*. In relatie met de optredende problemen ten aanzien van voedsel is de vraag ontstaan naar een ander model. Wiskerke (2009) legt dit uit als de *alternative food geography*. Alternatieve voedselnetwerken ontstaan door veranderende relaties tussen consumenten en de voedselmarkt. Volgens Morgan en Sonnino (2010) staan steden in de voorhoede als het gaat om het zoeken naar een nieuwe voedsel formule. Een *alternative food geography* veronderstelt een heterogeen netwerk van producenten en consumenten, wat maakt dat er een bepaalde manier van interactie en bestuur nodig is. Hierbij komt het concept van *governance* en *governance triangle* goed van pas. Hiernaast is ook het met opzet sturen van *governance* processen van belang, het zogenaamde netwerk management. Kritische succesfactoren hierin zijn homogeniteit, meerdere relaties, sterke en zwakke verbindingen, netwerk omvang, dichtheid van het netwerk, cohesie en centralisatie. Een *governance* netwerk kan uiteindelijk resulteren in een *Community of Practice* (CoP) en het opzetten van een *Community of Practice* kan als één van de strategieën gelden van een intermediair. Kimble (2010) stelt dat de functie van intermediair en *boundary objects* twee kanalen bieden waardoor CoP's kunnen communiceren.

Voedsel in Groningen

De regio Groningen-Assen is een agrarisch gebied waarin de beide steden klein en compact zijn gebleven door de tijd heen. De steden waren eens sterk met elkaar verbonden door hun voedsellevering en het ommeland, landbouw was een belangrijke vorm van werkverschaffing. De gemeente Groningen wil graag een andere relatie betreffende voedsel en de stad. De stad is tot "Hoofdstad van de Smaak 2011" gekozen en er is een Platform Stadsvoedsel opgericht, wat uitmondde in de Stichting (H)eerlijk Groningen.

Het doel van dit onderzoek is om het netwerk van de gemeente Groningen in kaart te brengen en te bekijken hoe dit netwerk zich organiseert rondom een gezamenlijk voedselbeleid. De hoofdvraag

van dit onderzoek is daarom dan ook: *Hoe organiseert het netwerk rondom de gemeente Groningen zichzelf in het vormen van een gezamenlijk voedselbeleid?*

Voor dit onderzoeksrapport zijn op basis van de netwerkgegevens van de gemeente Groningen interviews uitgevoerd met de desbetreffende actoren in het netwerk.

Resultaten en Conclusies

Het netwerk van de gemeente Groningen is opgebouwd uit het netwerk rondom de stichting (H)eerlijk Groningen en een aantal actoren die wel belangrijk zijn voor het onderwerp voedsel en de stad, maar buiten de stichting (H)eerlijk Groningen vallen. De doelstelling van de stichting is op dit moment onvoldoende duidelijk. Dit valt te wijten aan een gebrek aan visie. Op dit moment worden er een tweetal projecten ontwikkeld, korte ketens en boerderijeducatie, die een uitwerking van deze visie zouden moeten zijn. Maar de gerichtheid op de uitvoer van deze projecten voorkomt dat er in de breedte aan het uitbreiden en opbouwen van een netwerk wordt gewerkt. Het gebrek aan visie hangt samen met het gebrek aan formulering van een voedselstrategie. De voedselstrategie is nog niet aanwezig door een drietal factoren; Er is te weinig overeenstemming over de territoriale afbakening van het gebied (bestuurlijke regio van twee steden of provinciale afbakening); Er is geen overeenstemming over de in te vullen activiteiten en rolverdeling. Er is geen optimaal vertrouwen in de actoren onderling. Hiernaast bestaat er onduidelijkheid over de rol van de activiteiten ontwikkeld door Marketing Groningen voor “Hoofdstad van de Smaak” en de overdracht die plaats moet vinden aan (H)eerlijk Groningen. Op dit moment is het netwerk binnen (H)eerlijk Groningen te homogeen in zijn ideeën over de invulling van het concept van voedsel en de stad. De dichtheid van het netwerk is groot en er bestaan veel onderlinge relaties in het netwerk. De zwakke kant ligt in de weinige relaties die buiten het netwerk ontwikkeld worden, waardoor kans is op *groupthink*. Er blijkt bijvoorbeeld dat er binnen het huidige netwerk van de stichting (H)eerlijk Groningen geen ruimte is om breder te gaan dan de focus op kansen voor boeren.

Summary

Conceptual Framework

Food lies at the heart of humanity, just as every individual must eat to survive, any form of social order must organize its production, distribution and consumption of food. There are more and more certainties about the availability of food and the choices regarding food seem to be endless, but a series of problems that have arisen the last 25 years, the image starts to arise that the current food system is not sustainable. Wiskerke (2009) indicates the moment that we have arrived upon with food geography, with on one side of the spectrum, the hypermodern food. In relation to the problems that arise with respect to food, the demand for a different model the *alternative food geography* has arisen. Alternative food networks are formed by changing relationships between consumers and the food. According to Morgan and Sonnino (2010) cities are in the vanguard when it comes to dealing with a new food formula. An alternative food geography assumes a heterogeneous network of producers and consumers, which makes that a certain way of interaction and governance is needed. Here the concept of governance and the governance triangle are in order, next to the importance of deliberately steering of governance processes; the so-called network management. Critical success factors herein are homogeneous, multiple relations, strong and weak ties, network size, network density, cohesion, and centralization. A governance network can ultimately result in a Community of Practice (CoP) and designing a CoP can be one of the strategies of an intermediary. Kimble (2010) argues that the roles of intermediaries and boundary objects offer two channels through which CoPs can communicate.

Food in Groningen

The Groningen-Assen region is an agricultural area where Groningen and Assen as cities remained small and compact over time. The cities were once closely linked by their food supply and the surrounding area, agriculture was an important form of livelihood provision. The municipality of Groningen wants a different relationship for food and the city. The city has been selected "Capital of Taste 2011" and there is a platform founded called Platform Stadsvoedsel, which led to the foundation (H)eerlijk Groningen.

The purpose of this study is mapping the network of the municipality of Groningen and looking into the formation of the network around a common food policy. The main question of this research is therefore; How does the network of the municipality of Groningen organizes itself in forming a joint

food policy? For this research report interviews have been carried out, based on the relevant network data on food and the city, of the municipality of Groningen.

Results and Conclusions

The network of Groningen consists of the network around the foundation (H)eerlijk Groningen and several actors who are important to the topic of food and the city, but standing outside the foundation (H)eerlijk Groningen. The aim of the foundation is currently not clear. This is due to a lack of vision. Currently two projects are being developed, short chains and farm education, which both should be an efficacy of the vision. But the focus on the implementation of these projects prevents the network from working more in-depth on vision building. The lack of vision is due to the lack of formulation of a food strategy. This food strategy is not implemented due to three problems; there is no agreement on the territorial demarcation of the region (administrative region of two cities or provincial division), there is no agreement on the activities and roles to fill and there is no trust in the municipality and between the actors themselves. Besides, it is unclear what the role and activities of Marketing Groningen are and how the transfer of these activities will take place towards (H)eerlijk Groningen. Currently, the network within (H)eerlijk Groningen is fairly homogeneous regarding the ideas of food and the city. The network is dense, the cohesion small and there are many multiple relations in the network. The weakness of the network lies with the few relations that are developed outside the network of (H)eerlijk Groningen, causing risk of groupthink. This appears from the current network of (H)eerlijk Groningen, where the mainstream idea is to think about food and the city as opportunities for farmers.

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	10
1.2 Het Onderzoek	11
2. Voedsel en de Stad.....	13
2.1 Problemen rondom de voedselketen	15
2.1.1 Economische Druk	15
2.1.2 Milieu	15
2.1.3 Kwaliteit en Diversiteit.....	16
2.1.4 Gezondheid	16
2.2 Governance Triangle	16
3. Theoretische Onderbouwing	18
3.1 Governance	18
3.1.1 Een decentrale blik op governance.....	19
3.1.2 Governance in het maken en uitvoeren van overheidsbeleid.....	19
3.2 Netwerk Management ten behoeve van governance	20
3.2.1 Kernelementen en strategieën in Netwerk Management.....	21
3.2.2 Kritische Succesfactoren in Netwerk Governance	23
3.2.3 Community of Practice.....	24
3.3 Intermediaren	25
3.3.1 Karakteristieken van Intermediaren en Boundary objects	26
3.3.2 De rol van intermediaren in regionaal perspectief	27
4. Onderzoekskader; doelstelling en onderzoeksmethodes.....	29
4.1 Interpretatieve benadering.....	29
4.2 Probleemstelling	30
4.3 Methodes	31
4.4 Betrouwbaarheid en Validiteit.....	32
5. Context.....	33
5.1 Bestuur in Nederland	33
5.1.1 Voedsel in Nederland.....	33
5.2 Bestuur in Groningen	34
5.2.1 Voedsel in Groningen.....	35
6. Achtergrond van het Groningse governance/regional food netwerk	37
6.1 Procesbeschrijving: hoe is het netwerk tot stand gekomen?.....	37
6.2 Governance Triangle in Groningen	38

6.2.1 Overheid.....	39
6.2.2 Maatschappelijk Middenveld.....	41
6.2.3 Marktpartijen	42
6.2.4 (H)eerlijk Groningen.....	43
7. Rollen en verhoudingen in het netwerk	45
7.1 Overzicht van de positie van actoren en intermediairen in het Netwerk	45
7.2 Rol van (H)eerlijk Groningen	49
7.2.1 Doelstelling	49
7.2.2 Gebrek aan Visie	50
7.2.3 Wat is er wel?.....	52
7.3 Hoofdstad van de Smaak	53
7.3.1 Het proces na de verkiezing.....	54
7.3.2 Focus op kwaliteit en regionale identiteit	54
7.3.3 Overdracht naar (H)eerlijk Groningen	55
7.4 Intermediairen buiten het netwerk	55
8. Analyse en discussie.....	56
8.1 Netwerk Management in Groningen	56
8.1.1 Nog onvoldoende organiserend vermogen	56
8.1.2 Twijfels over leiderschap	57
8.2 Proces Management in Groningen	57
8.3 Een netwerk in wording, in Groningen	59
8.3.1 Homogeniteit en meerdere relaties in Groningen.....	59
8.3.2 Sterke en zwakke verbindingen in Groningen	59
8.3.3 Dichtheid, cohesie en centraliteit in Groningen	60
8.4 Intermediairen	61
8.4.1 Grote diversiteit en formele en informele intermediairen.....	61
8.4.2 Onduidelijke rolverdelingen en ambiguïteit tussen de intermediairen.....	61
8.4.3 Taken van de Intermediairen in Groningen	62
8.5 Community of Practice.....	63
9. Conclusie en Aanbevelingen	65
9.1 Conclusie	65
9.2 Aanbevelingen aan de gemeente Groningen	66
Bibliografie	67

1. Inleiding

Dit rapport is geschreven op basis van een onderzoek dat de afgelopen maanden heeft plaatsgevonden in de gemeente Groningen. Naar aanleiding van de interesse in de relatie tussen stad en platteland en de verbinding met het thema van voedsel en de stad heeft dit onderzoek vorm en richting gekregen. *Alternative Food geography, governance, netwerk governance* en intermediairen zijn de belangrijkste thema's in dit onderzoek. Het onderzoek probeert de betekenis van het concept *governance* te plaatsen in de actuele context van de gemeente Groningen in haar zoektocht naar een nieuw te vormen voedselbeleid.

Voedsel is een belangrijk element in de vormgeving van onze omgeving en samenleving. Het is terug te vinden in de economie, politiek, het sociale leven, cultuurlandschappen, werkpatronen en steden. Tot voor kort werd voedsel echter niet gezien als een onderdeel van de ruimtelijke ordening. Voedselbeleid wordt inmiddels steeds meer erkend als een belangrijk ontbrekend component in de stedelijke en regionale ontwikkeling en is een nieuwe trend in verschillende steden over de wereld, in het bijzonder Toronto, New York, Londen en Amsterdam hebben de laatste jaren voedselstrategieën ontwikkeld.

De stad Groningen is altijd sterk verbonden geweest met haar ommeland door haar voedselketen. Burgers wisten waar hun eten vandaan kwam en hoe het werd geproduceerd, deze verbindingen zijn langzaam verloren gegaan. Er zijn een aantal initiatieven in de omgeving van Groningen welke mogelijke synergieën kunnen generen tussen de stad en haar ommeland. De gemeente Groningen is in september 2010 verkozen tot "Hoofdstad van de Smaak 2011". Naar aanleiding hiervan zijn er in de gemeente Groningen een aantal ambtenaren geïnteresseerd geraakt in het onderwerp voedsel en de stad en zij wilden graag meer inzicht krijgen in het netwerk van actoren dat zich bezig hield met het onderwerp voedsel en de stad om vanuit dat punt verder te denken aan een voedselstrategie voor de stad.

Om het onderwerp voedsel en de stad Groningen empirisch te kunnen onderzoeken is er gekozen voor een benadering gebaseerd op het concept van netwerk *governance*. Dit geeft de mogelijkheid om bloot te leggen welke actoren en organisaties er in een netwerk aanwezig zijn, het laat de pluraliteit aan belangen en visies in een netwerk zien en geeft weer welke middelen er aanwezig zijn in het netwerk en hoe deze worden ingezet. Daarnaast wordt gekeken naar de sleutelfiguren in de verschillende groepen actoren die aanwezig zijn in het netwerk en bruggen bouwen tussen actoren

in het netwerk de zogenaamde *intermediaren*, om te onderzoeken hoe deze sleutelfiguren bijdragen aan een sterker netwerk.

1.2 Het Onderzoek

Het onderzoek zal inzicht geven in *governance* in de praktijk, toegespitst op de gemeente Groningen en haar vorming rondom een lokale voedselstrategie. De hoofdvraag is daarom als volgt;

Hoe organiseert het netwerk rondom de gemeente Groningen zichzelf in het vormen van een gezamenlijk voedselbeleid?

Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden zijn de volgende deelvragen gedefinieerd;

Wat is de bijdrage van de actoren in het netwerk?

Hoe wordt netwerk *governance* en management vormgegeven?

Hoe kijken de verschillende actoren in het netwerk aan tegen de combinatie voedsel en de stad?

Wat is de rol van intermediaren in het netwerk?

In welke mate heeft het netwerk zich ontwikkeld tot een *Community of Practice*?

Om antwoord te kunnen geven op bovenstaande vragen wordt in hoofdstuk twee eerst het concept van voedsel en de stad verder uitgewerkt; de geschiedenis en de problemen die hieruit voortvloeien, evenals de *alternative food geography* die hieruit voortvloeit. Hierna zal in hoofdstuk drie een theoretisch kader worden uitgewerkt; om het concept van voedsel en de stad empirisch onderzoekbaar te maken is het uitwerken van het begrip *governance* noodzakelijk. Het richting geven aan dit *governance* proces wordt verder omschreven onder de noemer netwerk management. Hier zal ook verder worden ingegaan op de kernelementen en strategieën van netwerk management, de succesfactoren en het resulteren van netwerk management in een *Community of Practice*. Het creëren van een CoP kan één van de strategieën zijn van een intermediair. Het begrip intermediair zal hierna verder worden uitgewerkt, net als zijn andere taken en de functie van *boundary objects*. Het hoofdstuk sluit af met de rol van de intermediair in regionaal perspectief. Vervolgens zal in hoofdstuk vier worden ingegaan op het onderzoekskader; de interpretatieve benadering die is gekozen en zal worden ingegaan op de deelvragen en de gebruikte methoden. Vervolgens zal een context hoofdstuk worden geschetst rondom het thema *governance* en voedsel en de stad in Nederland en Groningen. Daarna volgen de hoofdstukken welke de analyse van de data weergeven. Deze hoofdstukken zijn onderverdeeld in een hoofdstuk met een weergave van een

procesbeschrijving en een weergave van de *governance triangle* in Groningen en een tweede hoofdstuk zal de rollen en belangen van de actoren in het netwerken beschrijven. Hierna volgt een analysehoofdstuk dat zal ingaan op netwerk management en het bereiken van een succesvol netwerk in Groningen. Het rapport eindigt met een conclusie en aanbevelingen richting de ambtenaren van de gemeente Groningen; hopelijk een bijdrage leverende aan de versterking en uitvoering van de voedselvisie van de gemeente.

2. Voedsel en de Stad

Geen enkele stad is gebouwd zonder eerst na te denken waar het voedsel vandaan moest komen. Voedsel ligt aan het begin van de mensheid; net zoals elk individu moet eten om te overleven, moet elke vorm van sociale orde zijn productie, distributie en consumptie van voedsel organiseren (Inglis: 2009). Groenten en fruit werden vroeger zo lokaal mogelijk verbouwd en met de seizoenen gegeten, net zoals vlees en vis, als er teveel was werd dit gezouten, met zuur ingelegd of gedroogd. (Steel: 2008). Er was echter een groot verschil te bespeuren in de verschillende klassen. Groenten en fruit waren voor de arbeidersklasse van grove en slechte kwaliteit. Melk, kaas, boter en eieren waren luxe producten en vooral bestemd voor de rijkere klasse. Dit gold tevens voor vlees; voor de rijkere klasse stond dit dagelijks op het menu maar voor de minder gestelde burgers waren alleen afvalresten van vlees beschikbaar of spek (Otterloo: 1990). Geen enkel soort van voedsel werd verspild, restjes werden aan de varkens en kippen gevoerd en menselijk en dierlijk afval werd gebruikt als meststof op het land (Steel:2008). Elke stap die te maken had met voedsel gebeurde recht onder de neuzen van de mensen. Het groeien en voeden van de gewassen, de levende dieren, het slachten en de geur die met het hele proces gepaard gaat.

De 21^e eeuw lijkt in niets op voorgaand verhaal; er zijn meer zekerheden en keuzes ten aanzien van voedsel dan ooit te voren, maar door een aaneenschakeling van problemen is er de laatste 25 jaar ook het beeld naar voren gekomen dat het huidige voedselsysteem niet duurzaam is. Onderdeel van deze problemen zijn allereerst de stijging van voedselprijzen in de jaren 2006 tot 2008 welke honger en ondervoeding tot gevolg hebben; de G8 landen bevestigden in 2009 zelfs dat voedselzekerheid nu een zaak van nationale veiligheid is. Deze voedselzekerheid is een tweede probleem; twee miljard mensen kunnen zich geen gezonde maaltijd veroorloven. In de toekomst wordt het, door veranderende consumptiepatronen, de ontwikkeling in de technologie en klimaatverandering, nóg moeilijker om voedselzekerheid te garanderen. Een andere kant van het verhaal is de stijging in ziektes als diabetes, obesitas en hart- en vaatziekten waarvan juist overconsumptie de oorzaak is. Een derde onderdeel van het probleem is het effect van het klimaatprobleem op voedselsystemen; waarbij watertekorten, beschadigde ecosystemen en het stijgen van de zeespiegel het grootste effect zullen hebben in de armste landen wat de voedselzekerheid nog meer zal schaden in deze landen. Hiernaast is het afval wat gepaard gaat met de productie en consumptie van voedsel ook een belangrijk probleem met betrekking tot verspilling, verpakking en het weggooien van voedsel. Ook de afhankelijkheid van olie met betrekking tot voedselsystemen is een probleem in acht genomen dat de prijs van olie explosief stijgt (Morgan: 2010) (Lang: 2009).

Wiskerke (2009) duidt het punt waarop we nu staan met een *food geography*, met aan de ene kant van het spectrum de *hypermodern food geography*. Aan deze kant van het spectrum is er een sterke overtuiging dat technische oplossingen voor talrijke problemen kunnen zorgen in de eerder aangestipte problemen. Inglis (2009) geeft hier een aantal voorbeelden van, namelijk; de verandering van boerderijen in bio-industrie, het toepassen van innovatieve wetenschappelijke kennis, de intensivering en rationalisering van dieren fokken en slachtsystemen, en als laatste het ontwikkelen van een internationaal transport systeem (Inglis:2009). In relatie met de eerder genoemde problemen is de vraag ontstaan naar een ander model. Wiskerke (2009) legt dit uit als de *alternative food geography*. Dit model wordt aangetroffen in 'a steadily body of socio-spatial food theories under the umbrella of the notion of 'alternative food networks'' (2009:375). Alternatieve voedselnetwerken ontstaan door veranderende relaties tussen consumenten en de voedselmarkt. Verbindingen tussen consumenten en de markt veranderen en verbinden voedsel opnieuw met zijn sociale, culturele en milieu aspecten van productie (Wiskerke:2009). Wiskerke plaatst voedsel in het centrum van de verschillende actoren en netwerken die ontstaan. Ditzelfde geldt voor Steel (2010) die het concept van *Sitopia* (voedselplaats) introduceert. Op dit moment leven we in een slechte versie van *Sitopia* waar winst genereren de belangrijkste drijfveer is, analoog met Wiskerke's idee van de *hypermodern food geography* en het is zaak om naar een goede versie van *Sitopia* toe te werken gebaseerd op een gemeenschappelijke visie op het soort plaats en gemeenschap waar we in willen leven. Hierin is voedsel de gids die de balans herstelt en nieuwe synergie en symbiose creëert (Steel:2008).

Volgens Morgan en Sonnino (2010) staan steden in de voorhoede als het gaat om het zoeken naar een nieuwe voedsel formule. Steel (2008) legt uit dat met de komst van de trein de illusie werd gecreëerd dat steden onafhankelijk van hun ommeland konden overleven doordat de stad verlost werd van haar geografie en daarmee kon expanderen los van wat er in de directe omgeving te krijgen was. Volgens Morgan en Sonnino (2010) is deze gedachte echter nu achterhaald; de meerderheid van de wereldbevolking leeft in steden. Dit maakt dat steden een rol hebben gekregen op het gebied van ecologie om te laten zien dat mensen in grote aantallen bij elkaar kunnen leven op een duurzame manier die meer in verbinding staat met de natuur. Steden zijn ook het vertoon van politiek protest, het zijn plaatsen met een hoge bevolkingsdichtheid wat maakt dat het bij voedsel- en watertekorten snel hoog op kan lopen onder de bewoners. Als laatste factor is de stad de voorloper in publieke gezondheidsvoorzieningen.

2.1 Problemen rondom de voedselketen

De roep om een *alternative food geography* komt volgens diverse auteurs uit een aantal hoeken. Sonnino en Marsden (2005) wijten de oorzaak voornamelijk een omslag richting kwaliteit waarbij zowel producenten als consumenten zich tegen het gangbare landbouw systeem keren en zoeken naar een meerwaarde. Dit komt voort uit een heel spectrum van aspecten; bijvoorbeeld voedselveiligheid, de obesitas epidemie, de culinaire en esthetische waarden van voedsel, maar ook de sociale en milieu problemen die in de huidige voedselketen spelen. Renting et al. (2010) noemt een viertal hoofdfactoren. Allereerst de economische druk op de primaire producenten van voedsel. Ten tweede de milieuproblemen die gepaard gaan met het huidige voedselsysteem. Als derde is er een teruggang in de voedselkwaliteit en diversiteit en een laatste factor is gezondheid. In onderstaande paragraaf zullen deze problemen worden uitgelicht.

2.1.1 Economische Druk

De eerste factor wordt omschreven als economische druk op het voedselsysteem. In de huidige steden is het groen uit de stad verdwenen, dit hangt samen met de economische druk op de primaire producenten van voedsel. Het voedselsysteem is verschoven van een aanbodstelsel naar een vraagstelsel, waarbij de waarde die gekoppeld is aan voedsel is gedaald en de verdeling van de waarde in de keten weggeschoven is van de primaire productie naar de detailhandel. Hierdoor worden boeren gedwongen om aan schaalvergroting te doen om de stijgende kosten te kunnen drukken. Dit maakt dat de productie van voedsel verschoven is naar (ver) buiten de stad (Renting:2010)

2.1.2 Milieu

Het tweede probleem dat volgens Renting (2010) als hoofdfactor achter de voedselproblematiek schuilt betreft milieu. Met betrekking tot steden valt bijvoorbeeld te denken aan de lage transportkosten, welke maken dat de voedselkilometers enorm zijn gestegen. Hiernaast hebben steden problemen met de aanvoer en de consumptie van voedsel; individuele tochten naar de supermarkt leveren een significante bijdrage aan voedselkilometers. Daarnaast levert voedselafval een derde van het afval van een huishouden (Renting:2010). De ecologische voetafdruk en afval zijn belangrijke onderdelen ten aanzien van productie en distributie. Hierbij verdienen streekproducten meer aandacht en dienen mensen meer met de seizoenen te eten. Goodlass et al. (2003) verwijzen naar het idee van de ecologische voetafdruk en afvalwerking welke passen binnen het milieuaspect op de kijk naar voedsel. De intensieve manier waarop voedselproductie plaatsvindt, draagt bij aan milieuvervuiling door het vervuilen van grondwater met nitraat, ammoniak in de lucht, resten van pesticiden op het land en in de lucht (Goodlass et al.:2003). Daarnaast kan door de lage

transportkosten voedsel op wereldschaal goedkoop vervoerd worden, wat maakt dat de voedselkilometers per maaltijd enorm zijn gestegen door de jaren heen (Wiskerke: 2009).

2.1.3 Kwaliteit en Diversiteit

Een derde hoofdfactor in de voedselproblematiek is volgens Renting (2010) de achteruitgang in kwaliteit en diversiteit van voedselproductie. De standaardisatie van de productie- en verwerkingstechnieken heeft er toe geleid dat er verlies in biodiversiteit en kwaliteit is opgetreden. Daarnaast hebben hygiëne regels in combinatie met het opschalen van de verwerking van voedsel bijgedragen aan het verlies in kwaliteit, samen met de benodigde kennis en vaardigheden waardoor kleinschalige, ambachtelijke bedrijven in de verdrinking zijn geraakt (Renting:2010). Een tegenreactie hierop valt wel alom te bespeuren. Er is een groeiende interesse in het behouden en nieuw leven in blazen van gastronomische kwaliteiten en tradities; zoals bij de *Slow Food Movement* (Nosi & Zanni:2004).

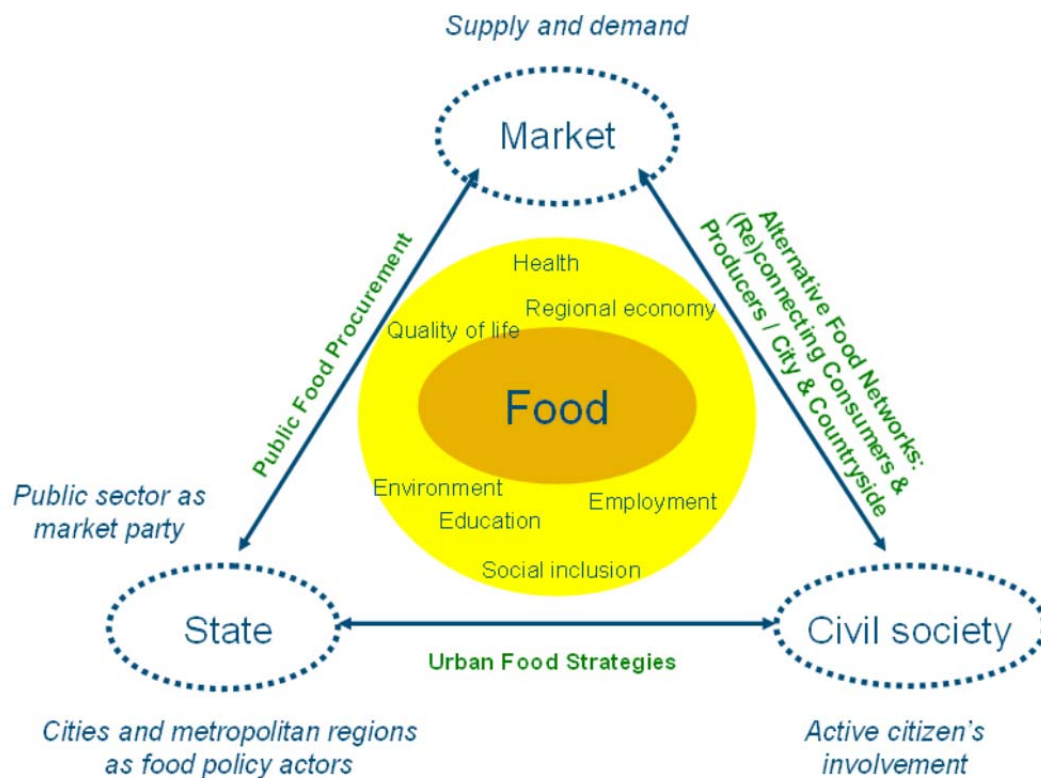
2.1.4 Gezondheid

Een laatste factor in de voedselproblematiek is volgens Renting (2010) gezondheid. Deze factor past goed in de relatie tussen voedsel en de stad volgens Wiskerke (2009) en is een probleem dat samengaat met de stad. Cummins & Macintyre (2006) beschrijven het concept van *food desert* uitgebreid waarbij stedelijke buurten supermarkten, groentewinkels en slagers ontberen en waar men struikelt over de mogelijke fast food eetgelegenheden. Het wordt in veel steden steeds moeilijker om aan vers voedsel te komen, wat maakt dat de minder bedeelden vaak geen toegang hebben tot voedszaam eten. Dit leidt tot groeiende cijfers met betrekking tot obesitas, waarbij sterk veranderende eetpatronen een grote rol spelen (Renting:2010).

2.2 Governance Triangle

Een *alternative food geography* veronderstelt een heterogeen netwerk van producenten en consumenten, wat maakt dat er een bepaalde manier van interactie en bestuur nodig is. Hierbij komt het concept van governance en governance triangle goed van pas, wat in deze paragraaf verder uitgewerkt zal worden.

Één manier om naar *governance* en de problemen in het huidige voedselsysteem te kijken is via de *governance triangle* (Wiskerke:2009, zie figuur 1). Van groot belang hierin is de relatie tussen de markt, de overheid en het maatschappelijke middenveld; de zogenoemde *governance triangle*. Volgens Wiskerke heeft deze voedselgeografie een geïntegreerde en territoriale vorm. Deze is geïntegreerd omdat het verschillende actoren met elkaar verbindt en synergie creëert tussen de desbetreffende actoren, maar ook tussen zaken gerelateerd aan voedsel. Aan de andere kant is deze vorm territoriaal omdat het bouwt en bijdraagt aan de regionalisering van de voedsleconomie door

Figuur 1: Wiskerke (2010) 1

zijn producent en consument relaties en daarnaast gebaseerd is op regionale specificaties. De drie verschillende pilaren van de *governance triangle* beïnvloeden elkaar onderling wat resulteert in verschillende netwerken zoals beschreven in de figuur. Wanneer de productiecapaciteit, de relevante kennis en de benodigde infrastructuur beschikbaar zijn in de regio wordt het makkelijker voor de markt, de publieke sector en het maatschappelijke middenveld om voedsel lokaal te laten gelden. Wanneer er succesvolle aanbestedingen van lokaal geproduceerd voedsel en duurzame voedselketens ontstaan kan dit de basis zijn voor een stedelijk voedselstrategie. Vice versa geldt dit ook: wanneer er een voedselstrategie aanwezig is, kan dit zowel positief als negatief, de openbare aanbestedingen en voedselketens beïnvloeden (Wiskerke: 2009).

Om het onderwerp van voedsel en de stad onderzoekbaar te maken zal in het volgende hoofdstuk een doorstart worden gemaakt van het uiteenzetten van theoretische begrippen die gekoppeld kunnen worden aan het onderwerp van voedsel en de stad.

3. Theoretische Onderbouwing

Om het concept van voedsel en de stad empirisch onderzoekbaar te maken is het uitwerken van het begrip *governance* noodzakelijk. In onderstaand hoofdstuk zal eerst worden ingegaan op het concept *governance*, waarna een decentrale blik wordt geworpen op *governance* en de rol van *governance* bij de overheid. Hierna zal worden ingegaan op de rol van netwerk management, de kernelementen en succesfactoren en het ideaal van een *Community of Practice*. Vervolgens zal worden ingegaan op de rol van intermediairen, hun taken in netwerken en de rol van *boundary objects* in netwerken, waarna zal worden afgesloten met de rol van intermediairen in regionaal perspectief.

3.1 Governance

In verschillende academische velden is de populariteit van het concept *governance* opgekomen met de crisis van de staat in de jaren zeventig. De staat, zo stelde men vast, moest zijn rol reduceren wat betreft economisch management en maatschappelijk welzijn. De macht van de staat werd gereduceerd door aan de ene kant van het spectrum de opkomst van globalisering en aan de andere kant processen als decentralisatie en horizontalisering (Nuijten:2004). In de diverse studies naar het onderwerp van *governance* komt als centrale overeenkomst naar voren dat het een proces aangaat waarbij er sprake is van de traditionele top-down benadering. Centraal staat hier volgens onder andere Rhodes (2007) en Sørensen and Torfing (2005) in dat deze benadering plaats wordt gemaakt voor samenwerking en gelijkwaardigheid van een scala aan actoren die door samenwerking tot een gezamenlijke beleidsvorming en uitvoering komen op een niveau van meer horizontale in plaats van verticale relaties. Deze samenwerking heeft als doel zorg te dragen voor het zelforganiserende vermogen van de diverse actoren en het betrekken van deze actoren in de beleidsvorming om de gezamenlijke doelstellingen in een vorm van samenwerking te gieten door de uitwisseling van diverse hulpbronnen (Rhodes:2007) (Sørensen and Torfing, 2005). In een analytische benadering van het concept *governance* is er vooral aandacht voor machtsrelaties waarbij het doel is het begrijpen van de verschillende manieren waarop macht en autoriteitsrelaties gestructureerd worden in verschillende contexten (Nuijten:2004). De analyse ligt bij de actoren die betrokken zijn, de verschillende relaties tussen deze actoren, het mobiliseren van middelen en machtsrelaties (Sørensen and Torfing, 2005). Netwerk *governance* is een vorm van *governance* waarbij aandacht wordt besteed aan de informele, gedecentraliseerde en horizontale relaties binnen beleidsafspraken en de afhankelijkheid van publieke en private actoren in de formalisatie van beleid (Rhodes:2007).

Netwerk *governance* biedt een analytische bril die de mogelijkheid biedt bloot te leggen welke actoren en organisaties er in een netwerk aanwezig zijn, het laat de pluraliteit aan doelen in een netwerk zien en het kan weergeven welke middelen er aanwezig zijn in het netwerk en hoe deze ingezet worden. Hierdoor wordt het mogelijk om *governance* empirisch te onderzoeken (Sørensen and Torfing, 2005).

3.1.1 Een decentrale blik op governance

Governance is in het verleden gepresenteerd als de magische oplossing voor alle problemen waar overheden tegenaan liepen. *Governance* is een nieuwe stijl op het gebied van beleid maken die zou moeten kunnen functioneren in een hoog dynamische maatschappij. *Governance* als concept is zeer interessant; in de praktijk blijkt de toepassing echter moeilijk omdat oude bestuurlijke systemen stug blijken te zijn. Het enige niveau waarop *governance* succesvol is gebleken op diverse plekken in Europa is op het regionale niveau; maar dit niveau is relatief nieuw en nog nauwelijks geformaliseerd (Gualini: 2006). Een voorbeeld hiervan geven Agranoff en McGuire (2003) die een decentrale aanpak hebben en onderzoek hebben verricht op het gebied van stadsambtenaren en de wijze waarop die omgaan met andere lagen van de overheid en organisaties. Zij concludeerden dat er niet één cluster van connecties was welke zij moesten beheren, maar meerdere; waarvan sommige horizontaal en andere verticaal, dit soms in hetzelfde project of programma. Ook Rhodes (2007) bepleit een decentrale blik op governance. Een instrumentele blik op *governance* bekijkt netwerken als een structuur die gestuurd dient te worden en als een gereedschap om meer centrale controle uit te oefenen. Deze blik bekijkt overheidsinstellingen, lokale autoriteiten, markten en netwerken als vastomlijnde structuren welke overheden kunnen manipuleren door de juiste instrumenten te gebruiken. Deze instrumentele kijk veroorzaakt echter twee problemen. Allereerst ondermijnt het centraal aansturen van lokale netwerken hun zelfbestuur, onderscheidend vermogen en effectiviteit. Netwerk *governance* ziet Rhodes *bottom-up* ontstaan en dit impliceert dat centraal ingrijpen het *bottom-up* karakter van *governance* zal ondermijnen. Lokaal eigendom, een aantal semi-autonome machtsblokken en een graad van onafhankelijkheid van de centrale overheid voor een lokaal netwerk zijn het ideaal van netwerk *governance* in dit netwerk. Een centrale aanpak ondergraaft het idee van netwerk sturen als een middel waardoor *governance* gemanaged kan worden. Het is daarom als tweede van belang om het ingrijpen boven het lokale niveau zoveel mogelijk te vermijden.

3.1.2 Governance in het maken en uitvoeren van overheidsbeleid

Een decentrale blik op governance is ook in lijn met het beleid van het Ministerie van Economie, Landbouw en Innovatie dat de trend van *governance* voortzet in interactief beleid (Propper: 1999); waarbij zij in een zo vroeg mogelijk stadium burgers, maatschappelijke organisaties, bedrijven en

andere overheden bij het beleid betreft om in open wisselwerking en samenwerking met hen tot de voorbereiding, bepaling, uitvoering en evaluatie van het beleid te kunnen komen. Er ontstaan hierdoor meerdere connecties die overheidsinstellingen moeten beheersen. De overheid kiest hier voor een faciliterende rol waarbij zij middelen beschikbaar stelt. Deze faciliterende bestuursstijl is in lijn met de theorie van Newig (2010) welke verderop aan de orde komt, waarbij hij een goede balans probeert te zoeken tussen homogeniteit, meerdere relaties, sterke en zwakke verbindingen, netwerk omvang en dichtheid van het netwerk, cohesie en centralisatie. Volgens Propper (1999) is bij een faciliterende bestuursstijl de problematiek belangrijk maar niet dusdanig dat het bestuur hierbij direct betrokken wil zijn, verder hebben 'participanten' een grote betrokkenheid bij de problematiek en is de problematiek voor de participanten goed te overzien. Hierbij moet de term 'participanten' niet te letterlijk worden genomen, deze zijn in feite initiatiefnemers. De meerwaarde van participatie ligt erin dat het bestuur er belang bij heeft dat de 'participanten' zelf beleid voeren om bepaalde problemen aan te pakken of dat ze maatschappelijk actief zijn. Zonder steun zouden de 'participanten' niet de benodigde activiteit kunnen ontwikkelen en het bestuur wil het signaal afgeven dat de problematiek het bestuur te harte gaat. Propper (2010) stelt dat het bestuur bij een faciliterende bestuursstijl niet zozeer de uitkomst van belang vindt, maar het feit dat er maatschappelijke activiteiten worden ontwikkeld, ongeacht de precieze richting. Ook kan het zijn dat het bestuur wel belang heeft bij de uiteindelijke resultaten maar dat het beleid aan andere organisaties wordt overgelaten omdat het bestuur er vertrouwen in heeft dat het beleid de goede richting op gaat. Om een dergelijke faciliterende bestuursstijl in goede banen te leiden is de praktijk van netwerk management uitermate geschikt.

3.2 Netwerk Management ten behoeve van governance

Om bovengenoemde faciliterende bestuursstijl te ondersteunen, om vertrouwen te ontwikkelen, om tot samenwerking en gezamenlijke doelen en interesses te komen is het sturen in netwerk van belang; stelt Klijn et al. (2010). Het met opzet sturen van *governance* processen wordt netwerk sturen of netwerk management genoemd.

Netwerk management richt zich op

- het initiëren en faciliteren van communicatieprocessen tussen de verschillende actoren
- het creëren en veranderen van netwerk afspraken ten behoeve van een betere coördinatie
- nieuwe inhoud creëren door nieuwe ideeën te onderzoeken
- het begeleiden van communicatie.

Netwerk management is in de eerste plaats belangrijk vanwege de complexiteit van beleid maken, waarbij een grote verscheidenheid aan actoren en beleidsvelden aan elkaar worden gekoppeld om

tot resultaten te komen. Klijn (2010) stelt dat een actieve netwerk management strategie leidt tot meer communicatie over en weer en coördinatie, wat zowel meer vertrouwen in de hand werkt als meer bevredigende resultaten. Sørensen (2007) voegt hieraan toe dat succes van *governance* netwerken en het creëren van efficiënte coproductanten van publiek *governance* afhangt van de capaciteiten die publieke autoriteiten bezitten om goed meta *governance* uit te oefenen.

3.2.1 Kernelementen en strategieën in Netwerk Management

Centraal bij netwerk management staat volgens Innes (2010) dat de verschillende actoren, zowel binnen als buiten de overheid, nieuwe praktijken van *governance* introduceren om met de complexiteit en diversiteit in een bepaalde omgeving om te gaan. Veel van het werk in netwerk management wordt informeel uitgevoerd zonder bureaucratische autoriteit, er is sprake van samenwerking en het opbouwen van netwerken die vaak getolereerd of soms zelfs aangemoedigd worden door de formele autoriteiten. Deze netwerken zijn voornamelijk zelforganiserend, taak georiënteerd en plaatsgebonden en bestaan uit onafhankelijke actoren die de mogelijke voordelen van samenwerken erkennen en samenwerken in kleine, diverse groepjes om hun doelen te realiseren. Dergelijke netwerken kunnen meer aandacht aan een thema besteden waar dit bij overheden er bij inschiet; zij kunnen coördinatie en begrip vergroten bij publieke actoren, overheden, experts en tegengestelde ideologische kampen. Nadat de deelnemers een plan hebben uitgedacht, kan iedere actor zijn eigen contacten aanboren om een groter netwerk van middelen en mensen te mobiliseren. Netwerken kunnen naar aanleiding hiervan leren en aanpassen door middel van experimenteren, monitoren en het reageren op feedback. Dit betekent niet dat netwerken conflicten uitsluiten, maar meer worden gezien als plaatsen van gezamenlijke creatieve energie om samen vooruit te komen (Innes:2010).

Volgens Klijn (2010) maakt veel van de huidige literatuur geen onderscheid in verschillende netwerk management strategieën. Een groot deel van de literatuur richt zich op innovatie en leren als belangrijke doelstellingen waarbij het zoeken naar nieuwe informatie, het verbinden van actoren, het opzetten van communicatievormen en in werking stellen van werkbare 'regels' van belang is.

De meeste strategieën die in de literatuur worden genoemd zijn volgens Klijn (2010) strategieën van proces management. Deze strategieën richten zich op het faciliteren van communicatie over en weer tussen de actoren in het netwerk om een gezamenlijke visie te bereiken en nemen de structuur, de regels, posities van actoren en de middelen van het netwerk als gegeven. Er bestaan volgens Klijn (2010) twee soorten strategieën. Als strategieën zich richten op het veranderen van het institutionele karakter van het netwerk, het veranderen van de posities van actoren, de regels of structuur van het netwerk dan is er sprake van een institutionele design strategie (Klijn:2010). Dit

onderzoek richt zich meer op de tweede strategie; op het proces management, waarbij het begeleiden en faciliteren van communicatie over en weer in *governance* netwerken centraal staat. In onderstaande tabel geeft Klijn (2010) een helder overzicht van de voornaamste strategieën binnen proces management.

Tabel 1: Overzicht van proces management strategieën.

Typen strategieën	
Verbinden	Het selectief (de)activeren van actoren, het mobiliseren van hulpbronnen, het initiëren van interacties, bouwen van coalities, bemiddeling, benoeming van proces managers, wegnemen van belemmeringen en creëren van stimulansen voor samenwerking
Regelen	Creëren van nieuwe ad hoc organisatorische regelingen (besturen, projecten, etc.)
Inhoud onderzoek	Zoeken naar congruentie doel, creëren van variatie in oplossingen, beïnvloeden (en benoemen) van percepties, beheer en verzamelen van informatie en onderzoek, creëren van variatie door creatieve concurrentie
Proces afspraken	Regels voor de toegang of uitgang van het proces, conflict reguleren door regels, regels die de belangen van de actoren verwoorden of veto mogelijkheden geven, regels die actoren informeren over de beschikbaarheid van informatie over de besluitvorming, etc..

Bron: Klijn:2010.

De verbindende strategieën zijn volgens Klijn (2010) belangrijk voor het activeren van de actoren en middelen en om het proces in gang te zetten. Hierbij moeten de actoren geïnteresseerd raken in het netwerk en gestimuleerd worden om hun middelen in te zetten. Het activeren en in contact brengen van de juiste actoren is cruciaal in het proces en soms moeten actoren ook gedeactiveerd worden omdat hun betrokkenheid bij het netwerk niet (meer) van belang is. Nadat het proces is opgestart zijn strategieën voor het ontdekken van de inhoud van de actoren van belang. Het is noodzakelijk om de doelen en visies van de actoren te achterhalen en tijd en middelen te investeren in mogelijke vormen van participatie door de verschillende actoren. Door gebrek aan creativiteit kan het proces hier spaak op lopen; het inzetten van experts is hier bij van belang. Het opzetten van structuren rondom consultatie, communicatie over en weer, overleg en projectorganisatie zijn tevens van belang. Het is wenselijk de transactiekosten hierbij zo laag mogelijk te houden. Als laatste strategie worden strategieën van procesafspraken genoemd, welke regels vormen betreffende communicatie over en weer en de kernwaarden van de verschillende actoren beschermen. Deze regels kunnen worden gezien als basis voor het gedrag en de communicatie in het netwerk, waar iedereen het expliciet mee eens is.

3.2.2 Kritische Succesfactoren in Netwerk Governance

Om bovenstaande strategieën en elementen tot een succesvolle uitkomst voor het netwerk te laten leiden beschrijft Newig (2010) de invloed van netwerken op de potentiële uitkomsten. Hij haalt een aantal factoren aan die van invloed zijn op deze uitkomsten;

- homogeniteit
- meerdere relaties
- sterke en zwakke verbindingen
- netwerk omvang
- dichtheid van het netwerk,
- cohesie
- centralisatie.

Allereerst de homogeniteit van een netwerk. Het distribueren van kennis en ideeën komt het meeste voor bij individuen die op elkaar lijken, waarbij individuen snel van elkaar leren. Als een netwerk echter te homogeen is sluiten de individuen zich af van informatie buiten het netwerk waarbij zij hun eigen bias versterken. Een tweede zijn meerdere relaties die bestaan in een netwerk; als individuen op verschillende manieren met elkaar verbonden zijn ontstaat er verspreiding van informatie. Homogeniteit en meerdere relaties zijn daarom sterk met elkaar verbonden; homogeniteit kan immers leiden tot meerdere relaties. Deze twee karakteristieken genereren vertrouwen in een netwerk wat leren en communiceren in een netwerk ondersteunt. Een derde factor zijn zwakke en sterke verbindingen. De sterkte van een netwerkverbinding omschrijft Newig (2010) als een combinatie van de beschikbare tijd, de emotionele intensiteit, de intimiteit en de wederzijdse diensten die de verbinding tot stand brengen. Zwakke verbindingen zijn flexibeler, kunnen grotere afstanden overbruggen en bieden nieuwe informatie en kennis voor het netwerk door leden van het netwerk met individuen buiten het netwerk te verbinden. De schaduwzijde van zwakke verbindingen is dat zij minder geschikt zijn voor het bouwen van vertrouwen en gezamenlijke waarden en normen. Sterke verbindingen zijn echter beter geschikt voor processen met een intensieve uitwisseling van argumenten; gebaseerd op bilateraal vertrouwen, gezamenlijke normen en waarden en respect. Het gevaar schuilt hier in *groupthink* waarbij dit onderlinge vertrouwen leidt tot een gesloten gezamenlijke visie van de actoren, een trend richting het niet leren en inflexibiliteit. Netwerken die worden gevormd door een aantal subgroeperingen en bestaan uit een aantal sterke en zwakke verbindingen bieden het beste perspectief op een stabiel netwerk.

De omvang van het netwerk floreert het beste bij acht tot vijftien actoren, hoewel grotere netwerken ook succesvol kunnen zijn als er maar genoeg in subgroepen wordt gewerkt. Het gezamenlijke leereffect loopt terug als er te veel actoren zijn en treedt niet op bij te weinig actoren. Dit hangt ook samen met de dichtheid van een netwerk. Een individu kan een maximum aantal

verbindingen aan met andere individuen; grotere netwerken hebben daarom een minder grote netwerkdichtheid. Hoe dichter een netwerk is, hoe makkelijker het is om informatie over te brengen. In dichtere netwerken is daarom ook sprake van meer overleg en overleg wordt ondersteund door meer cohesie in een netwerk. Netwerken die bekend staan om hun cohesie en dichtheid kunnen zich vaak moeilijker aanpassen aan fundamentele veranderingen omdat ze vast zitten in hun eigen *groupthink*. Als er gaten vallen in de cohesie van een netwerk of als een netwerk zich überhaupt niet vormt ontstaan hier kansen voor leiderschap of intermediairen om groepen die anders los van elkaar zouden komen te staan juist met elkaar te verbinden.

Een laatste factor is de centralisatie van een netwerk en in welke mate deze centralisatie is verdeeld in een netwerk. Op het gebied van informatie uitwisselen en het bereiken van gezamenlijke doelen werkt een gecentraliseerd netwerk beter. Informatie kan beter gestuurd worden van een buitenstaander naar een centrale actor en daarna weer naar een buitenstaander. In een gedecentraliseerd netwerk moeten meer actoren overbrugd worden wil de boodschap de actor bereiken. De schaduwzijde van gecentraliseerde netwerken ligt in de afhankelijkheid van een aantal sterk verbonden individuen; netwerken storten snel in als deze individuen het netwerk verlaten. Hiernaast werkt overleg weer beter in gedecentraliseerde netwerken, vaak hindert de onevenwichtigheid van centralisatie een goed overleg (Newig:2010).

3.2.3 Community of Practice

Een *governance* netwerk zoals hierboven beschreven kan uiteindelijk resulteren in een *Community of Practice* (CoP). Dit is een samenwerkingsstrategie die volgens Wenger (2002) werken, leren en innoveren combineert. Het idee is dat CoP's de toegang tot kennis in een netwerk vergemakkelijken, er een snellere respons tot problemen mogelijk is omdat de actoren in het netwerk dicht bij elkaar staan en leerprocessen sneller worden opgestart omdat de actoren meer geïntegreerd zijn in het netwerk. CoP's genereren nieuwe ideeën voor producten, diensten, activiteiten of netwerk acties en dragen bij aan de ontwikkelingen van een lange termijn geheugen van een netwerk. CoP's worden meestal in eerste instantie opgestart om een specifieke agenda uit te werken. Hierbij is het van belang om een officiële start te hebben waarbij activiteiten worden ontplooid die de doelen van het netwerk ondersteunen. Er wordt een manager aangewezen die de communicatie over en weer tussen de verschillende actoren faciliteert en overeenstemming probeert te zoeken tussen deze actoren met betrekking tot bepaalde sleutelzaken. Ergens is de rol van de manager daarmee een tegenstrijdige rol; hij structureert enerzijds de spontaniteit in het netwerk en anderzijds brengt hij alle gefragmenteerde praktijken in een meer coherent geheel (Garavan:2007).

De literatuur rondom CoP's is niet zonder kritiek. Wenger (2002) weidt zelf een heel hoofdstuk aan de schaduwzijde van CoP's, waarbij hij stelt dat de kwaliteiten die de CoP tot een succes maken; een

gezamenlijke visie, vertrouwen, een gezamenlijke identiteit en langdurige en stabiele relaties, ook juist de valkuilen zijn voor een CoP. Daarnaast stelt Roberts (2006) zichzelf de vraag of een CoP iets is wat je daadwerkelijk kunt opstarten, of iets dat organisch moet groeien.

3.3 Intermediaren

Het opzetten van een *Community of Practice* kan als één van de strategieën gelden van een intermediair. Het is in het kader van dit onderzoek daarom van belang niet alleen in te gaan op netwerk *governance*, maar ook aandacht te besteden aan de manier waarop sociale netwerken zich verweven met formele instituties en hierbij bepaalde bestuursmechanismen ontwikkelen (Moss:2011). Hier is de rol van intermediairen van belang, waar Newig (2010) eerder ook al over sprak, die de cohesie in het netwerk kunnen bevorderen.

Kimble (2010) stelt dat groepen kennis delen die relateert aan hun werkveld binnen hun eigen groep en netwerk. Politieke en professionele redenen maken dat groepen deze kennis niet snel delen met buitenstaanders. Binnen netwerken worden vaak informele vergaderingen gehouden, soms worden er werkgroepen georganiseerd om kennis te delen en om actoren een ruimte te bieden om professionele informatie uit te wisselen. Zulke groepen, ook al worden ze vaak niet als dusdanig bestempeld, zijn de eerder genoemde *Communities of Practice*; deze groepen kunnen ook over de grenzen van hun netwerk kennis delen, dit is zowel belangrijk als problematisch. Kimble (2010) stelt dat hier de functie van intermediairen en *boundary objects* twee kanalen bieden waardoor zulke groepen kunnen communiceren. Het onderwerp van *boundary objects* komt in paragraaf 3.3.1 aan de orde.

Een intermediair is lid van meerdere netwerken en hij bezit de vaardigheid om goede connecties te kunnen leggen tussen deze netwerken, hij maakt coördinatie mogelijk door nieuwe mogelijkheden open te breken op het gebied van leren en uitwisselen. Hij helpt andere actoren met het vertalen, coördineren en samenbrengen van verschillende perspectieven. Hij vertaalt de kennis van één netwerk in de taal van een ander netwerk zodat de andere groep de kennis kan integreren in zijn eigen cognitieve kader (Kimble:2010). Medd (2011) stelt dat intermediairen de stromen van kennis en vaardigheden verbinden, vertalen en faciliteren. Intermediairen verschijnen altijd in hybride vorm waarbij ze technologie, organisaties, teksten, geld, mensen en andere netwerken met elkaar combineren. Door deze combinaties creëren intermediairen nieuwe vormen van onderlinge afhankelijkheid en socio-technische verbanden. De legitimiteit en expertise van intermediairen komt voort uit het werken op de grenzen van verschillende belangengroepen die normaal niet als significant worden geacht in het kader van duurzaamheid. De inzet van intermediairen wordt als strategisch beschouwd omdat ze met opzet optreden als schakels tussen verschillende belangen om

hun doel te bereiken (Medd:2011). Volgens Kimble (2010) kan de intermediair twee verschillende rollen aannemen in een proces. Hij kan als eerste proberen op een directe manier een balans te zoeken tussen de verschillende actoren. Hij probeert legitimiteit te krijgen voor een aantal voorgestelde oplossingen, bouwt aan vertrouwensrelaties en maakt kennis en informatie beschikbaar. Een tweede rol kan betekenen dat de intermediair controle uitoefent over de hele gemeenschap door het beheersen van de informatie- en kennisstromen. Hij kan een *boundary object* kiezen of creëren, in het kader van dit onderzoek is dit het onderwerp van voedsel en de stad, om de richting van de discussie en acties rondom een onderwerp te sturen, kennis kan hierdoor gestuurd worden en er kan meer erkenning worden gegeven aan de invloed van bepaalde actoren. *Boundary objects* kunnen hierin technologieën zijn maar ook een scala aan regels, onderzoeksprojecten of documenten (Kimble:2010).

3.3.1 Karakteristieken van Intermediaren en Boundary objects

Volgens Kimble (2010) is het de taak van de intermediair om zowel de relaties tussen verschillende actoren te kunnen beheren als om vertaler op te treden tussen de verschillende partijen. Om effectief te kunnen optreden moeten intermediairen autoriteit hebben in elke groep waartoe zij behoren om daarnaast ook de kennis te kunnen evalueren die door de verschillende netwerken wordt geproduceerd; hierbij is het winnen van vertrouwen in de groepen van groot belang (Kimble:2010).

Williams (2002) stelt ook dat vertrouwen een belangrijke factor is in samenwerking. Verwachtingen, voorspelbaarheid, goodwill en risico's nemen, hangen allemaal samen met dit vertrouwen. Elke keer dat actoren met elkaar in zee gaan nemen zij een risico en hebben zij verwachtingen tegenover elkaar en de uitkomsten. Elke keer dat de verwachting uitkomt, wordt het vertrouwen verbeterd en de uitkomsten worden onderdeel van de geschiedenis van de relatie van de actoren. Dit maakt dat actoren positiever tegenover een eventuele samenwerking zullen staan. De intermediair kan een belangrijke rol spelen in het bevorderen van dit vertrouwen (Williams:2002).

Met vertrouwen hangt ook legitimiteit samen, volgens Kimble (2010), de intermediair heeft deze legitimiteit ook nodig om invloed uit te kunnen oefenen op de ontwikkelingen in het netwerk. Intermediaren hebben ook de verantwoordelijkheid om transacties van bijvoorbeeld kennis te faciliteren en daarmee leerpraktijken in het leven te roepen (Kimble:2010).

De activiteiten van de intermediair kunnen uiteindelijk resulteren in een aantal gezamenlijke middelen zoals regels, procedures en *boundary objects* (Kimble:2010). *Boundary objects* zijn ook subject aan communicatie tussen gemeenschappen, hoewel hun rol meer indirect is. Een *boundary object* komt in verschillende sociale werelden voor en heeft in ieder van deze werelden een andere

identiteit. Meerdere actoren kunnen zich met hun verschillende 'talen' herkennen in het *boundary object* en het *boundary object* werkt in die zin als vertaler voor de actoren. Idealiter binnen dit onderzoek is het onderwerp voedsel en de stad het *boundary object*. Het *boundary object* verbindt verschillende interesses en het kan een fysieke of virtuele entiteit zijn die groepen kunnen laten smelten en stabiele, werkbare relaties tussen deze groepen in het leven roepen. Ze bewerkstelligen coördinatie door het lokale begrip van een actor opnieuw te definiëren in bredere collectieve context. Wanneer groepen samenwerken zijn er afspraken nodig om verder werk door te kunnen gaan. Dit is echter aan verandering onderhevig omdat de afspraken onderhevig zijn aan onderhandelingen en nieuwe ideeën rond het onderwerp ontstaan doordat de groepen met elkaar communiceren (Kimble: 2010). Carlile (2002) stelt dat *boundary objects* twee verschillende rollen kunnen spelen in een netwerk. Als er een bekende en routineuze situatie optreedt dan is het *boundary object* het enige dat een groep nodig heeft om zijn activiteiten te coördineren. Wanneer er echter sprake is van een complexere situatie dan is het nodig dat de actoren een gezamenlijk begrip creëren dat door iedereen in de groep gedeeld wordt. Bij deze vorm is meer vertaling nodig tussen de verschillende actoren.

3.3.2 De rol van intermediairen in regionaal perspectief

Op regionaal niveau stelt Smedlund (2006) dat het idee achter een dynamisch, kennisgeoriënteerde blik op de regio, een regionaal cluster van verschillende actoren inhoudt. Dit cluster wordt gevormd door een netwerk dat gekenmerkt wordt door samenwerking en kennis. Het regionale kennis netwerk heeft drie functies; het creëren van kennis, het overbrengen en het implementeren van kennis. De hoofdtak van een intermediair op regionaal niveau is de samenwerking tussen de sleutelactoren in de regio organiseren door kennis over te brengen tussen de verschillende actoren. Daarnaast beïnvloedt de intermediair ook de dynamiek en structuur van de regio, hij functioneert als een schakel tussen het macro en het nationale en lokale niveau. Met het goed functioneren van de publieke en private sector kan de strategie van de regio de juiste richting opgestuurd worden (Smedlund:2006). Volgens Juan (2002) werkt nationaal beleid niet zonder succesvolle regio's. Naast nationaal en regionaal beleid heeft een regio ook ondersteuning nodig van de sleutel actoren in de regio, maar ook de medewerking van diensten en bedrijven. Volgens Smedlund (2006) kunnen uiteindelijk private bedrijven de structuren, dynamiek en inhoud van de regio veranderen in economische waarde. De meerwaarde van Intermediairen ligt hier bij het ondersteunen van die bedrijven, het aantrekkelijk maken van de regio door het versterken van het imago en de identiteit, het sociaal kapitaal naar een hoger niveau tillen en *Communities of Practice* aanmoedigen in de regio. Hierbij staat het creëren van lokale, regionale, nationale en internationale connecties centraal in het aangaan van relaties op kennisgebied, kennisoverdracht en kennis implementatie (Smedlund:2006).

Samenvattend kan worden gesteld dat het concept van *governance* een faciliterende rol kan aannemen waarbij netwerk management strategieën ingezet kunnen worden om actoren met elkaar te verbinden en mogelijk een *Community of Practice* op te zetten met behulp van intermediairen. Om duidelijk te krijgen wat deze actoren met elkaar verbindt en hoe zij in het netwerk staan om dergelijke processen in gang te zetten is het belangrijk om te onderzoeken wat de bijdragen van de actoren in het netwerk is, hoe zij aankijken tegen het netwerk en tegen de combinatie van voedsel en de stad, wat idealiter als het zogenoemde *boundary object* kan fungeren. Hierna kan worden bekeken in welke mate het netwerk zich heeft ontwikkeld tot een *Community of Practice*. In het volgende hoofdstuk zullen de methoden en technieken worden uiteengezet die het bovenstaande theoretische raamwerk empirisch onderzoekbaar maakt.

4. Onderzoekskader; doelstelling en onderzoeksmethodes

Door de eeuwen heen is er in de geschiedenis van de ontwikkeling van de stad Groningen één permanente factor; de stad heeft altijd gefunctioneerd als de centrale plaats in een relatief vast gebied, die sterk verbonden was met haar ommeland en voedselketens. Mensen wisten waar hun voedsel vandaan kwam en hoe het werd geproduceerd. Tegenwoordig zijn deze verbindingen tussen stad en ommeland verloren gegaan en kampt de regio met een aantal problemen; problemen die voor een deel door de voedselketen kunnen worden opgelost. Er is een scala van activiteiten gaande in de regio die mogelijk synergie kunnen genereren en de stad weer met haar ommeland kan verbinden. In de gemeente Groningen zijn een aantal ambtenaren opgestaan die zich graag meer willen verdiepen in de verschillende verbindingen en die de mogelijkheden van een *Community of Practice* willen onderzoeken.

Dit hoofdstuk zal eerst beginnen met de uitleg rondom de interpretatieve benadering die is gekozen voor dit onderzoek, vervolgens zal in worden gegaan op de probleemstelling, de centrale vraag en de deelvragen. Vervolgens zullen de methoden die gebruikt zijn worden uitgewerkt, waarna het hoofdstuk afsluit met een paragraaf over betrouwbaarheid en validiteit.

4.1 Interpretatieve benadering

In het kader van dit onderzoek is gekozen voor een constructieve en interpretatieve benadering. Netwerken worden hierin gezien als sociaal geconstrueerde werkelijkheden, waarin de werkelijkheid wordt geïnterpreteerd, geconstrueerd, vastgesteld en behouden door middel van *discourse*. De werkelijkheid op zichzelf is een constructie welke wordt geconstrueerd in het proces van zingeving. De verschillende actoren kunnen door middel van het construeren, deconstrueren en reconstrueren van bestaande werkelijkheden een nieuwe geconstrueerde realiteit creëren. Deze nieuwe werkelijkheid is een ruimte om in te communiceren en biedt nieuwe kansen voor actie en de realisatie van resultaten. Sociaal geconstrueerde werkelijkheden worden geconstrueerd door en in gesprekken en *discourse*; daarom dient ook een interpretatieve benadering als achtergrond te fungeren (Ford:1999).

De pleiters van een interpretatieve benadering delen ideeën over *governance* (Bevir:2003). De benadering houdt in dat *governance* een patroon van regels omvat, gekarakteriseerd door netwerken die het maatschappelijk middenveld en de staat met elkaar verbinden. Wat een interpretatieve benadering onderscheidt van andere benaderingen is de manier waarop men wijs probeert te worden uit *governance* en hoe het wordt bestudeerd. Een interpretatieve benadering

bestudeert de betekenissen die belichaamd liggen in politieke activiteit. Politieke praktijken komen hiermee voort uit acties en deze acties kan men alleen duiden door de betekenissen hierachter te ontdekken. Er bestaat alleen geen één op één correlatie tussen betekenissen die mensen duiden en hun acties. Er wordt daarom vaak begrip gecreëerd rondom politieke praktijken in plaats van uitleg. Bevir (2003) stelt daarom dat betekenisvorming, acties and praktijken kunnen worden uitgelegd door het refereren aan tradities en dilemma's door middel van *storytelling*. Politieke representaties presenteren een chronologie van verschillende aan elkaar gekoppelde gebeurtenissen, een aantal hoofdpersonages, en elke stap in het verhaal 'veroorzaakt' de volgende stap. Er is een verhaallijn met een begin, midden en eind en het centrale element in het verhaal is de metafoor en er is meestal een moraal in het verhaal. Het verhaal moet de simpelste, meest begrijpelijke en consistente uitleg hebben die er mogelijk is en er moet gekeken worden of deze uitleg gegeneraliseerd kan worden (Bevir:2003). Morgan (1993) gebruikt hiervoor het begrip *imaginization*; wat gaat over het creëren van nieuwe metaforen en verhalen welke helpen om een organisatie te begrijpen. Het doel hierbij is om situaties op een nieuwe manier te aanschouwen, nieuwe manieren te vinden tot organisatie en gedeelde opvattingen creëren welke mensen helpen *empowerment* te genereren en daarmee zelforganisatie te bewerkstelligen. Het gebruiken van beelden, metaforen, meetwaarden en verhaallijnen plaatsen situaties in nieuw perspectief en openen kansen voor creatieve actie en actie lering. Netwerk management is een kernfunctie van *governance* en volgens Morgan (1993) is de interpretatieve benadering een uitstekende manier om netwerken te beschrijven. De collectie van drie soorten data is hier van belang; de 'objectieve' feiten van een situatie, de sociale constructie van de realiteit en de sociale constructie van de realiteit door de ogen van de onderzoeker. De kennis die hieruit voortvloeit, voorziet in inzichten die het patroon van gebeurtenissen en problemen beschrijft, daarnaast in strategieën en tactieken waarbij zelfde problemen elders kunnen worden opgelost.

4.2 Probleemstelling

Zoals gesteld ligt voedsel aan de kern van het menselijk bestaan, zijn steden sterk verbonden met voedsel en is er een groeiende trend in de richting van urbane voedselstrategieën. De gemeente Groningen zou graag de initiatieven, activiteiten en het beleid in de regio willen bundelen om de voedselketen meer duurzaam te maken. Er zijn verschillende overheden, bedrijven en andere actoren op het gebied van voedsel en de stad actief, die samen kunnen werken op een decentrale manier om de bottom-up initiatieven goed te kunnen laten opbloeien, te faciliteren en ze op laten schalen naar een hoger niveau om hiermee bij te dragen aan een uitgekristalliseerde urbane voedselstrategie. Centraal staat hierin de vraag wie deze actoren zijn die meewerken aan het

duurzame voedselbeleid, wat hun waarden en ideeën zijn rondom het thema voedsel en de stad en op welke manier zij met elkaar (kunnen) samenwerken.

Centrale Vraag

Hoe ontwikkelt het *governance netwerk* van de gemeente Groningen zich rond de vorming en uitvoering van een gemeenschappelijke voedselvisie en hoe functioneert dit netwerk als een *Community of Practice*?

Deelvragen

Wat is de bijdrage van de actoren in het netwerk?

Hoe wordt netwerk *governance* en management vormgegeven?

Hoe kijken de verschillende actoren in het netwerk aan tegen de combinatie voedsel en de stad?

Wat is de rol van sleutelpersonen in het netwerk?

In welke mate heeft het netwerk zich ontwikkeld tot een *Community of Practice*?

4.3 Methodes

Om bovengenoemde vragen empirisch te kunnen onderzoeken is als belangrijkste bron van informatie de methode van semigestructureerde interviews gebruikt. De inhoud van de vragen lag min of meer vast, net als de volgorde waarin ze werden gesteld. Omdat ieder van de actoren een andere invalshoek had met betrekking tot het onderwerp en er op een andere manier bij betrokken was is er gekozen voor de semigestructureerde opzet. Ik heb met verschillende actoren interviews gehouden van een aantal uren, met een aantal van hen heb ik meerdere keren contact gehad. De beleidsmedewerkers van de gemeente Groningen hadden in eerste instantie een lijst opgesteld met mensen die op een beleidsmatige of procesmatige manier van belang waren voor het onderzoek. Dit ondervind ook voor een deel mijn eigen subjectiviteit. De personen op deze lijst zijn via e-mail benaderd voor een interview. Zelf heb ik door middel van een sneeuwbal effect ook nog met een aantal mensen gesproken die op een individuele manier betrokken waren bij het onderwerp. Dit was een uitstekende methode voor een onderzoek naar netwerken; waarbij het niet helemaal duidelijk is wie er tot het netwerk behoren. Het werd echter al vrij snel duidelijk dat de respondenten voornamelijk namen noemden die ook op de lijst van de beleidsmedewerkers van de gemeente Groningen stonden. Vaak adviseerden ze mij ook om met andere groepen mensen te gaan praten. Daarom heb ik naast de reguliere interviews ook gesprekken gevoerd met mensen die niet van belang waren voor het beleidsmatige proces. Dit waren bijvoorbeeld boeren, winkeliers, of restauranthouders; of mensen van andere regio's. Deze gesprekken hebben wel bijgedragen aan een

meer volledig beeld wat ik heb kunnen vormen ten aanzien van een voedselbeleid in de gemeente Groningen. Maar het was van belang er voor te waken dat het onderzoek niet te veelomvattend zou worden; daarom heb ik deze interviews vooral als verkennend beschouwd.

Alle interviews zijn opgenomen met een voice recorder en deze interviews zijn naderhand zo snel mogelijk verwerkt tot een uitgetypte tekst. Iedereen stemde in met het gebruik van de voice recorder, vaak met de vraag of het rapport hen toegestuurd kon worden zodra deze op papier stond. De voice recorder heeft het onderzoek niet in de weg gestaan, er kon gevraagd worden wat nodig was en de informanten heeft het ook niet belemmerd in het toevertrouwen van hun verhaal aan mij. Informele gesprekken zijn zoveel mogelijk in steekwoorden opgeschreven in notitieboekjes en er zijn reflecties opgeschreven van de gevoerde gesprekken. Welke zaken goed liepen en welke zaken minder.

Naast de interviews is er bronnenonderzoek uitgevoerd om meer informatie te verkrijgen over het beleid van de overheid en de gemeente, maar ook over de verschillende actoren. Verschillende websites zijn bezocht en persberichten, brochures, nieuwsbrieven en vergaderstukken zijn verzameld. Deze dienden als achtergrondinformatie en ondersteuning bij de verwerking van de interviews.

4.4 Betrouwbaarheid en Validiteit

Om de betrouwbaarheid van het onderzoek te garanderen is er gebruik gemaakt van bestaande methoden van onderzoek zoals eerder beschreven; dit om het analyseproces te standaardiseren. De flexibiliteit in het vergaren van data maakt dat het makkelijker is om te wisselen tussen methoden als er irrelevante data uit één manier van dataverzameling naar voren komt; dit draagt bij aan de validiteit van het onderzoek. Daarnaast is voor het vergroten van de validiteit het systematisch gebruik van theoretische begrippen en modellen van belang. Het rapport is een afwisseling van dataverzameling, spiegeling van de theorie en de analyse van de data, dat maakt dat observaties van de data worden herhaald. Dit cyclische model is karakteristiek voor kwalitatief onderzoek en draagt bij aan de betrouwbaarheid van het onderzoek. Tussentijdse interpretaties zijn getoetst, wat ook bijdraagt aan de validiteit van het onderzoek. (Boeije: 2005).

5. Context

Om de situatie en het netwerk in Groningen beter te kunnen begrijpen is het van belang eerst te kijken naar de bestuursstructuur van de rijksoverheid en in de gemeente Groningen, die als achtergrond fungeren voor het voedselnetwerk in de gemeente Groningen. Deze bestuursstructuren worden behandeld in onderstaand hoofdstuk. Daarnaast zal aandacht worden besteed aan de rol die voedsel in neemt in het beleid van de rijksoverheid en de gemeente Groningen.

5.1 Bestuur in Nederland

Op landelijk niveau heeft het Ministerie van Economie, Landbouw en Innovatie de nota duurzaam voedsel in het leven geroepen. In deze nota wordt de ambitie gesteld om het mondiale voedselsysteem binnen vijftien jaar te verduurzamen. Het kabinet kiest hier voor de weg van samenwerking en niet voor specifieke wet- en regelgeving op dit gebied. Staatsecretaris Bleker stelt dat de overheid alleen richting moet geven en randvoorwaarden moet stellen. Het is de taak aan bedrijven, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties om hierbij tot innovatieve oplossingen te komen (Tweede Kamer:2010). Het Ministerie zet hiermee de trend van *governance* voort in interactief beleid (Propper: 1999), waarbij zij in een zo vroeg mogelijk stadium burgers, maatschappelijke organisaties, bedrijven en andere overheden bij het beleid betrekt om in open wisselwerking en samenwerking met hen tot de voorbereiding, bepaling, uitvoering en evaluatie van het beleid te kunnen komen. Zoals gesteld door staatssecretaris Bleker kiest de overheid voor een faciliterende rol waarbij de overheid middelen beschikbaar stelt.

5.1.1 Voedsel in Nederland

De kernboodschap uit de Nota Duurzaam Voedsel van het ministerie van Economie, Landbouw en Innovatie was dat als de consument voor duurzaam voedsel wil kiezen, dit ook beschikbaar moet zijn. Het ministerie maakt daarin een onderscheid in *people*, *planet* en *profit*. Het ministerie wil door middel van intensieve voorlichting de consument tot de keuze van duurzaamheid verleiden en de consument bewust maken van het belang van duurzaam en gezond voedsel. Ten aanzien van *planet* gaat het om een voedselsysteem dat de draagkracht en de vitaliteit van het mondiale ecosysteem respecteert. Ten slotte ligt er een focus op de aanbodzijde van de verduurzaming van de voedselproductie waarbij een innovatieve en dynamische agrofoodketen kan concurreren op de wereldmarkt met topklasse producten. Dit resulteert in drie speerpunten met een aantal instrumenten welke een versnelling moeten bewerkstelligen. Namelijk het stimuleren van duurzame innovaties in het Nederlandse agrofoodcomplex, Nederlandse consumenten in staat stellen en verleiden tot duurzame, en gezonde, voedselconsumptie en internationale agendering en

beïnvloeding. Om het beleid van het ministerie door te trekken naar gemeentelijk niveau stelt de minister in de nota dat lokale overheden, in het bijzonder gemeenten, activiteiten moeten ontplooiën op het gebied van duurzaam voedsel met als doel de afstand tussen de consument in de stad en zijn voedsel te verkleinen (Ministerie E&I:2009).

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit stelde indertijd dat zij zelf voornamelijk zou stimuleren, randvoorwaarden zou stellen en instrumenten zoals kennis en onderzoek beschikbaar zou stellen. Het ondersteunen van ondernemers en maatschappelijke organisaties gebeurt door het geven van een extra duw in de rug door het ministerie zodat zij de komende jaren een vanzelfsprekende norm zullen gaan worden (Ministerie E&I:2009). Het beleid van het ministerie heeft concreet geresulteerd in voornamelijk communicatieve middelen over duurzaam voedsel. Zo is het magazine “Smakelijk Duurzame Stad” verschenen, net als de folder “Van A tot Z”. Wat kunnen gemeenten doen om Duurzaam Voedsel te stimuleren.” Daarnaast zijn er bijeenkomsten georganiseerd in het kader van duurzaam voedsel, zoals een wethoudersconferentie in Groningen. Zoals al eerder gesteld kiest de overheid hier de route van voorlichting. Over het resultaat van de voorlichting is nog niets bekend.

5.2 Bestuur in Groningen

De rijksoverheid geeft al geruime tijd meer taken aan gemeenten, provincies en waterschappen. Deze decentralisatie moet gemeenten meer verantwoordelijkheden en bewegingsruimte geven en zo kan de rijksoverheid als orgaan krimpen. In het bestuursakkoord 2011-2015 geeft de Rijksoverheid aan dat zij zich terugtrekt uit de onderwerpen ruimte, natuur en economie en geeft de verantwoordelijkheid door aan provincies, die dit op hun beurt weer dienen af te stemmen met gemeenten. Provincies worden verantwoordelijk voor de inrichting van het landelijk gebied, de bereikbaarheid van hun regio en het regionaal economisch beleid (Ministerie van BZK:2011).

Op lokaal niveau heeft de gemeente Groningen in de begroting van 2011 in het onderdeel “Ecologie” als uitvoering van haar beleid gesteld dat de positie van Groningen als “Hoofdstad van de Smaak” nader zal worden uitgewerkt in een regionale voedselvisie, die voor de gehele regio Groningen-Assen een nieuwe richting bij de noodzakelijke verduurzaming van het landbouwbeleid zal betekenen. Daarnaast is er in de begroting aandacht voor groene daken en stadslandbouw in samenwerking met de omliggende gemeenten en de provincie. Verder zal er, meer dan voorheen, samenwerking worden gezocht met derden; natuurbeheerder, waterschappen en andere particuliere partijen, bij de uitvoering van het stedelijk natuurbeleid (Gemeente Groningen: 2010).

De dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken (RO/EZ) gaat over dit gedeelte van de begroting en ontwikkelt, ontwerpt, legt aan en richt ruimtelijke plannen en projecten in. Het beheer en onderzoek van de publieke ruimte is de zorg van de RO/EZ – Stadsbeheer. Wanneer ondernemers of burgers vragen hebben met betrekking tot vergunningen of ontheffingen op het gebied van bouwen, grondgebruik, groen, verkeer, reclame en parkeren kunnen ze tevens bij de dienst aankloppen. Met betrekking tot de groene ruimte heeft RO/EZ het beheer over 175.000 bomen en een oppervlakte van 785 voetbalvelden aan park- en buurtgroen (Gemeente Groningen: 2011).

De gemeente Groningen telt ongeveer 190.000 inwoners en heeft een oppervlakte van 83,69 vierkante kilometer. De gemeente staat bekend als een rode gemeente; de PvdA is sinds lange tijd de grootste partij. De stad is ook Millennium gemeente; wat inhoudt dat zij meehelpt om op lokale schaal de acht doelstellingen van de Verenigde Naties te behalen in 2015. Ook is de gemeente Fairtrade gemeente, wat aangeeft dat bedrijven, organisaties, winkels, horeca en de lokale overheid veel aandacht besteden aan Fairtrade.

5.2.1 Voedsel in Groningen

De regio Groningen-Assen is een agrarisch gebied waar in beide steden klein en compact zijn gebleven door de tijd heen. De steden waren eens sterk met elkaar verbonden door hun voedsellevering en het ommeland; hier was landbouw was een belangrijke vorm van werkverschaffing.

Groningen was sterk verbonden met haar ommelanden door het stapelrecht; dit recht zorgde ervoor dat goederen, voornamelijk graan en bier voor eigen gebruik, die langs de stad werden vervoerd eerst in die stad moesten worden opgeslagen om daar te koop te worden aangeboden. Dit is altijd een groot twistpunt geweest tussen de stad en ommelanden waarbij het opliep tot een breuk in 1575. Naast het stapelrecht was de stad ook onder andere verbonden met haar ommelanden door de verkoop van compost (Formsma:1981). Groningen was hiermee met haar *tonnensysteem* een voorloper, stedelijke mest werd hierbij hergebruikt op het platteland. Dit systeem werkte vooral in Groningen goed door de aanwezigheid van goede waterwegen en grote landbouwbedrijven in de directe omgeving. Pas na 1900 was de mestverwerking als gevolg van nieuwe landbouwtechnieken geen winstgevende onderneming meer. (Houwaart:1997).

Ook de slachthuizen waren een vorm van verbinding maar dan op het gebied van binding met voedsel; de dieren werden naar de stad gebracht en in één van de meer dan honderd slachthuizen geslacht. Er is in 1900 overgegaan op een openbaar slachthuis meer aan de rand van de stad. Redenen die hiervoor werden aangedragen waren de verontreiniging van bodem, lucht en water door de slecht ingerichte slachtplaatsen. Maar ook de ligging in de veelal dichtbevolkte buurten zorgden voor hinder en aanstoot en een gevaar voor de volksgezondheid (Roelfsema:1900).

Deze en andere vormen van verbinding zijn verloren gaan door de jaren heen en al bloeit de regio in een aantal gebieden, zij onderkent ook problemen van economische krimp, werkloosheid en ontvolking van het platteland (Steel:2010). Kijkende naar deze problemen is het zaak voor de regio om een nieuwe economische impuls te genereren, dit is een mantra dat al langer leeft in Groningen (Houwaart:1997). Volgens Steel (2010) liggen er kansen voor de regio om deze economische impulsen aan te pakken door middel van de voedselstrategie. Ze stelt dat de regio's fysieke, sociale en politieke aspecten geschikt zijn voor het creëren van nieuwe synergie. Deze synergie kan de sterke punten van de stad verbinden met het ommeland en nieuwe markten in het leven roepen die een nieuwe balans tussen stad en ommeland doen ontstaan (Steel:2010). Een aantal beleidsmedewerkers bij de gemeente Groningen heeft besloten om de theorieën van Carolyn Steel in praktijk te brengen. Het probleem dat echter is ontstaan, is dat de medewerkers niet goed weten hoe de theorieën om te vormen tot werkbare praktijken. Er zijn al wel veel activiteiten gaande rondom het thema van voedsel in de regio, die de aandacht voor het idee van *Sitopia en alternative food geographies* perfect maakt.

6. Achtergrond van het Groningse governance/regional food netwerk

De actoren in het netwerk van de gemeente Groningen hebben ieder een andere rol in het netwerk. Om een overzicht en inzicht te krijgen van het netwerk rondom voedsel en de stad in Groningen is het van belang eerst een korte achtergrond en geschiedenis te schetsen. Daarnaast zal aan de hand van de *governance triangle* en de pilaren; overheid, maatschappelijk middenveld en markt, worden weergegeven wie de actoren in het netwerk zijn.

6.1 Procesbeschrijving: hoe is het netwerk tot stand gekomen?

De eerste gedachten binnen de gemeente Groningen over een andere relatie met de landbouw in het ommeland zijn rond 2000 ontstaan in het Interregioproject PURE, waarin de westelijke stadsrand het onderwerp was van een integrale en internationale studie. Het idee om gezamenlijk met de boeren in het gebied op basis van een beheerplan de kwaliteit van het landschap te versterken, bleek toen echter nog niet te realiseren. Bij de vaststelling van de Structuurvisie en de Groenstructuurvisie in 2009 is de beleidsmatige aandacht van de gemeente voor het landschap in de stadsranden verder uitgebreid. Omdat de bewoners en bedrijven in de stadsrand daarbij betrokken werden, kwamen ook sociaaleconomische aspecten aan de orde. De uitwerking van de gebiedsvisies in het kader van de provinciale visie “Stadsrand Groninger Ommelanden” bood daarbij een goede aanleiding.

Vanaf 2010 is ook een eerste aanzet gemaakt voor het gemeentelijk beleid rond duurzaam voedsel en streekproducten. De logische koppeling tussen beide ontwikkelingen begint intussen vorm te krijgen in de vorm van gedachten over diverse vormen van stadslandbouw, het liefst te realiseren in concrete projecten in de stadsranden.

Bij de start van het project “Streekproducten... uut Grunnen” in het najaar van 2008 heeft de provincie voorgesteld om het beleid rond de lokale streekproducten in relatie met het plattelands (ontwikkelings)-beleid gezamenlijk uit te werken. Dat resulteerde, na een valse start door een misverstand in 2009 en de kandidaatstelling in mei 2010, in de verkiezing van Groningen tot “Hoofdstad van de Smaak 2011”. Dankzij de gezamenlijke inzet van provincie, gemeente Groningen en de Regio Groningen-Assen zijn de benodigde middelen beschikbaar gekomen. Marketing Groningen is aangesteld als projectleider. In september is een commissie samengesteld van smaakmakende mensen en een projectgroep waarin de overheden en stakeholders een plaats hebben.

In het kader van de Week van de Smaak 2011 is het cahier “Foodtopia” gepresenteerd. Het is de eerste beleidsmatige aanzet rond het thema duurzaam voedsel, geschreven door Carolyn Steel, de

schrijfster van het boek “Hungry City”, zij is vanaf het begin betrokken bij de ontwikkelingen rond voedsel in Groningen. Een netwerkbijeenkomst op 24 september 2010 was de min of meer informele start van de organisatie van Groningen als de “Hoofdstad van de Smaak”. Na een moeizame start is de website rondom de “Hoofdstad van de Smaak” in april gestart en sindsdien hebben de activiteiten een vaart genomen. De activiteiten rond de “Hoofdstad van de Smaak” in 2011 zijn voornamelijk gericht op de consument en zijn vooral in communicatieve zin en publicitair van belang.

In mei 2010 is de Regio Groningen-Assen bij de beleidsontwikkeling rond het voedselsysteem betrokken geraakt, onder meer via deelname in de organisatie van de “Hoofdstad van de Smaak”. Inmiddels is in het kader van het nieuwe ambitiestatement “Mooi, mooier, mooist” voor de regio Groningen-Assen besloten een regionale voedselvisie uit te werken voor het gehele regiogebied op basis van de uitgangspunten, die in Foodtopia werden beschreven.

In de zomer van 2010 is een regionaal Platform Stadsvoedsel gevormd op initiatief van de provincie, waarin diverse agrarische voortrekkers samen met provincie en gemeente concrete projecten uitwerken voor een andere aanpak van het voedselsysteem in relatie met een meer duurzame landbouw. Het platform is na zes bijeenkomsten formeel afgesloten met de start van twee concrete projecten op het gebied van korte ketens en educatie, maar het zal met steun van de provincie in verbrede vorm worden voortgezet onder de vlag van de stichting (H)eerlijk Groningen. Het provinciaal Regioteam Centraal ondersteunt financieel en praktisch.

De provincie Groningen is verdeeld in vier regio’s te weten de regio Hoogeland, Centraal, Oost-Groningen en Westerkwartier. Er zijn grote verschillen in de aard van het landelijk gebied in elk van de regio’s. Het regioteam Centraal, waar de gemeente Groningen ook in zit, draagt projecten voor aan de provincie voor subsidie en haakt hierbij ook aan bij het stedelijke project van “Hoofdstad van de Smaak”. Een andere vorm van samenwerking met de provincie zijn de plattelandscafés. Deze zijn georganiseerd rondom het thema voedsel, de relatie stad en platteland, stadslandbouw en duurzame voedselvoorziening.

6.2 Governance Triangle in Groningen

Zoals gesteld door Wiskerke is één manier om naar governance in het huidige voedselsysteem te kijken via de *governance triangle*. Hierbij is van groot belang de relatie tussen de markt, de overheid en het maatschappelijke middenveld. Onderstaand zullen de

actoren in het voedselnetwerk van de gemeente Groningen worden weergegeven volgens deze *governance triangle* en wordt geschetst wat de bijdrage is van de verschillende actoren in het netwerk.

6.2.1 Overheid

Er werken drie overheden samen in het netwerk van de gemeente; de gemeente, de provincie en de RegioVisie Groningen-Assen.

Bij de gemeente is vooral Wout Veldstra actief op het gebied van voedsel en de stad. Hiernaast zijn er nog een aantal mensen actief op het onderwerp: Alie ten Seldam houdt zich bezig met Natuur-

en duurzaamheidseducatie, Gerrie Tacken met recreatie en speelvoorzieningen, Jantien Noorda zit op de afdeling GGD en is beleidsmedewerker, net als Machiel Vonk. Anke van Duren zit bij de Milieudienst en houdt zich bezig met Fairtrade, Micha de Gier, Jasper Schweigman en Jeroen Berends zitten allen bij RO/EZ en houden zich tevens bezig met het onderwerp.

Overheid

- Gemeente
- Provincie
- Regio Groningen-Assen

Op provinciaal niveau heeft de gemeente Groningen vooral te maken met de regio Noord en met de programmamangers Boude Oudega en Johann Schulte. Deze werken bij het Programma Landelijk Gebied van de provincie. Dit geeft de hoofdlijnen aan voor de ontwikkeling van natuur, landschap, landbouw, economie, recreatie en leefbaarheid. Projecten die in samenwerking met meerdere partijen zijn ontwikkeld en die bijdragen aan de realisering van meerdere doelen hebben de voorkeur. Het gaat hier dan om een samenwerking van overheden, maatschappelijke organisaties, ondernemers en inwoners die het programma samen verder invullen en uitvoeren. Het overkoepelende Programma Landelijk Gebied is daarmee geen lijst van projecten, maar een programma, dat de provincie heeft vastgelegd voor de periode 2007-2013. Het Programma Landelijk Gebied herbergt de doelen en prestaties die de gebiedspartners, gemeenten, waterschappen, belangenorganisaties, provincie en rijk gaan realiseren in het gebied. Het rijk blijft bij de uitvoering op afstand. Het beleid is gericht op de realisatie van duurzame economische groei in combinatie met behoud en mogelijke verbetering van ruimtelijke kwaliteit. Wonen en werken wil de provincie zoveel mogelijk bundelen in een beperkt aantal gebieden rond de steden waarmee zij de economische situatie wil verbeteren en de kwaliteit van het landschap wil waarborgen door de verstedelijkingseffecten te benutten. Als voorwaarde voor een vitaal platteland streeft de provincie hiernaast naar een duurzame sociaaleconomische structuur in het landelijk gebied. De uitvoering van het Programma Landelijk Gebied wordt gefinancierd met € 215 miljoen afkomstig van de Europese Unie, de Rijksoverheid, de provincie, gemeenten, waterschappen en maatschappelijke organisaties.

Als laatste speler op het gebied van de overheid bestaat er de Regio Groningen-Assen. Deze behelst een twaalfstal gemeenten (Assen, Bedum, Groningen, Haren, Hogeveen, Sappemeer, Leek, Noordenveld, Slochteren, Ten Boer, Tynaarlo, Winsum en Zuidhorn) en een tweetal provincies (Groningen en Drenthe). Verder werkt zij samen met bedrijven, kennis- en onderwijsinstellingen, woningbouwcorporaties, waterschappen, natuurorganisaties en het maatschappelijk middenveld in de regio. De deelnemers stemmen hun eigen beleid af op de Regiovisie, treden gezamenlijk op in zake het regionale belang, zoeken gezamenlijke oplossingen, treden als eenheid naar buiten en voeren projecten uit. De regiovisie is een regionale invulling van het landelijke beleid; sinds de Tweede Wereldoorlog zijn er in Nederland meerdere nota's verschenen over de verwachte en gewenste ontwikkeling van het land. Het accent is indertijd verschoven van directe sturing naar een gewenste ontwikkeling, die resulteerde uiteindelijk in de Nota Ruimte waarna de landelijke overheid zijn regie min of meer opgaf.

Het verband werkt sinds 1996 op vrijwillige basis aan een viertal thema's; wonen, bedrijventerreinen en economie, bereikbaarheid en natuur en landschap. Een stuurgroep bewaakt de strategie die is vastgelegd in de regiovisie, verder overziet zij de gemaakte samenwerkingsafspraken. In de uitvoering en planvorming werkt de regio veel samen met bedrijven, kennis- en onderwijsinstellingen, woningbouwcorporaties, waterschappen, natuurorganisaties en het maatschappelijk middenveld in de regio. De samenwerking tussen de verschillende organisaties is vrijwillig van aard, de regio stelt dat de betrokken overheden hiermee over hun eigen grenzen heen durven kijken en zich realiseren dat bij grensoverschrijdende thema's het regionale belang zwaarder weegt. De projecten worden grotendeels door de deelnemers zelf uitgevoerd; de deelnemers storten jaarlijks een bijdrage in het regiofonds, hieruit worden de projecten gefinancierd. Tot 2020 bedraagt het investeringsprogramma anderhalf miljard euro (RegioVisie Groningen Assen: 2011). Lianne Huzen is programmaleider van het Regiopark en de contactpersoon bij de regio Groningen-Assen. Zij legt uit dat het uitgangspunt van de regiovisie is dat de steden niet zonder de omliggende regio kunnen, maar de omliggende regio ook niet zonder de steden. Onder de naam Regiopark investeert de regio Groningen-Assen in de kwaliteiten van het ruimtelijk gebied en wordt de wisselwerking tussen de stad en het platteland vergroot. De partners in het netwerk hebben afgesproken de economische positie in het stedelijk netwerk te vergroten door gebruik te maken van de unieke gebiedskwaliteiten. Daarmee hangt samen dat er geïnvesteerd wordt in het landschap in de regio. Het onderwerp voedsel is hiernin nog een nieuw onderwerp; voedsel is onderdeel van de regionale identiteit van de regio. Er zijn in de regio zeven landschapstypen en daar is de voedselproductie een wezenlijk onderdeel van. Er wordt

veel voedsel in de regio geproduceerd en daarmee kunnen stad en land beter gekoppeld worden; vooral doelend op de stadsranden van Groningen en Assen waar bijvoorbeeld kansen liggen voor stadslandbouw. Groningen heeft zelf een beperkt buitengebied en daarom is het schaalniveau van de regio Groningen-Assen voor de stad ook van belang. Groningen en Assen zijn het verst wat betreft het thema voedsel en de stad; bij de gemeente Groningen leeft het onderwerp intern zeker, maar extern is er soms weinig activiteit te bespeuren, er zijn bijvoorbeeld weinig streekproducten te bekennen in de dorpssupermarkten. Assen is minder ver dan Groningen; er zijn weinig zaken opgezet en wat er is opgezet is klein van aard. De overige, kleinere gemeenten zijn verdeeld over het thema voedsel; ze weten niet goed wat ze met het thema aan moeten. Er is weinig animo wegens meer urgente korte termijn problemen zoals krimp en bezuinigingen. Het idee, dat voedsel hierbij een positieve rol zou kunnen spelen doordat het voor een sociaaleconomisch draagvlak zou kunnen zorgen, leeft nauwelijks.

De regiovisie Groningen-Assen heeft een projectgroep gevormd, die verantwoordelijk is voor de realisatie van de regionale Voedselvisie. Hierbij is, naast de provincie en de gemeenten Assen en Groningen, in 2011 ook de Dienst Landelijk Gebied betrokken. De groep heeft in samenwerking met de Universiteit Wageningen in juni een workshop georganiseerd over het thema 'voedsel uit de regio' waarmee de uitwerking van de regionale Voedselvisie gestart is.

6.2.2 Maatschappelijk Middenveld

De gemeente heeft in het maatschappelijk middenveld contacten met twee groepen op het gebied van voedsel en de stad. Deze hebben op hun beurt ook weer contacten met andere groepen in het maatschappelijk middenveld.

Maatschappelijk Middenveld

- Transition Town
- NMF

De Natuur en Milieufederatie (NMF) werkt samen met de gemeente aan het project *Eetbare Stad*, het idee is hier dat mensen die een stukje grasland of ongebruikte grond in de buurt hebben liggen hier de mogelijkheid krijgen om een buurtmoestuin of kruidentuin aan te leggen of wat fruitbomen te kunnen planten. De NMF informeert bewoners van Groningen door middel van lezingen, excursie en nieuwsbrieven over de *Eetbare Stad* en de buurtbewoners kunnen subsidie aanvragen bij de gemeente. Contactpersoon voor de gemeente bij de NMF is Kristin Wijnja, volgens haar vraagt de gemeente hulp aan de NMF met deze projecten omdat er wat betreft de coördinatie geen ruimte en tijd is binnen de gemeente, daarnaast heeft de NMF veel contacten met groene groepen in de gemeente. Kristin geeft aan dat het project sinds de start in 2009 langzaam is gaan rollen; buurtmoestuinen opzetten duurt soms wel een half jaar dus de resultaten zijn niet altijd snel

zichtbaar. De NMF wil zich ook richten op de schooltuincomplexen van de basisscholen in Groningen en zorgen dat alle scholen iets doen met het verbouwen van voedsel. Kristin moet echter ook schipperen met haar tijd, de NMF stelt zelf geen geld beschikbaar voor dit onderwerp en ze probeert veel samen te werken met andere groene groepen in Groningen. Het is onduidelijk hoeveel geld er nu daadwerkelijk is voor het project *Eetbare Stad* en hoe lang het project zal voortduren.

Daarnaast bestaat er Transition Towns Groningen; Transition Towns zijn lokale gemeenschappen van steden, dorpen of wijken die aan de slag gaan om hun manier van wonen, werken en leven minder olie-afhankelijk te maken. Zij werken bottom up door burgers zelf initiatieven te laten nemen en richten zich onder andere op voedsel. De initiatieven van Transition Towns staan echter nog in de kinderschoenen; het contact met de gemeente is voornamelijk gebaseerd op het plukbos in Kardinge dat in samenwerking is uitgevoerd met de gemeenten en de Natuur en Milieufederatie. De coördinator van Transition Towns; Ron van den Bosch, heeft wel het idee om bijvoorbeeld met een fietskar langs scholen te gaan om hierbij het idee van moestuinen op basisscholen aan te moedigen en daarnaast willen zij zich ook graag inzetten om voedsel te genereren in het buitengebied Meerstad maar Ron geeft toe dat er op dit moment eerst een bredere werkgroep binnen Transition Towns moet komen om dergelijke initiatieven uit te kunnen voeren.

6.2.3 Marktpartijen

De directe relaties tussen de gemeente en de markt zijn beperkt. In 2010 startte de provincie een aantal bijeenkomsten onder de noemer Platform Stadsvoedsel, met een groep gangbare boeren en Wout Veldstra rondom het thema korte ketens en voedsel uit de regio. Hier zijn een aantal vergaderingen over geweest. Het idee was om de keten tussen de boeren en de consument te versmallen en te proberen de boeren direct aan de stad te laten leveren, restaurants meer voedsel uit de regio te laten gebruiken en markten te organiseren waar voedsel uit de streek wordt verkocht. Het doel hierbij is om fysieke verbindingen proberen te leggen door bijvoorbeeld kerkjes en boerderijen aan te duiden waar iets rondom het thema te beleven valt en proberen de stadjes te verleiden om naar buiten te gaan. Het idee van de provincie is om hier mensen tussen te zetten die daar verstand van hebben; bijvoorbeeld mensen zoals Bram Prins, GertJan Stoeten, Michiel Bus en Wout van de gemeente zelf.

De gemeente onderhoudt contacten met Marketing Groningen; een marketingbureau die de gemeente en provincie promoot en daarnaast coördinator is van de “Hoofdstad van de Smaak”. Zij

Marktpartijen

- Marketing Groningen
- De Zaai-ster
- Elles Bulder
- Martin Wiersema
- Bram Prins
- Maarten Burger
- Gert Jan Stoeten
- Michiel Bus

onderhoudt contacten met restaurants, organiseert evenementen en markten en probeert het thema voedsel en de stad op de kaart te zetten.

Hiernaast heeft de gemeente af en toe contact met de Zaai-ster; een groothandel in biologische verswaren die onder andere ook streekproducten levert aan bedrijven in de stad. De Zaai-ster ziet zichzelf als schakel tussen Groningen en het ommeland; zij kopen biologisch voedsel uit de regio en verkopen dit aan natuurvoedingswinkels, supermarkten, restaurants, cateraars, schoolkantines en kinderdagverblijven. Daarnaast hebben zij het merk Puur Noord Nederland op de markt gebracht; een regionaal en biologisch voedselmerk waarbij de Zaai-ster de mens achter het product wil tonen. Boeren worden in de winkels met foto en verhaaltje afgebeeld om zo ook de consument en producent dichterbij elkaar te brengen. De Zaai-ster levert altijd biologisch en soms streekproducten. De Zaai-ster heeft zelf een uitgebreid netwerk en hoewel er soms gevraagd wordt of zij zich louter op streekproducten willen gaan richten vanuit het idee van voedsel en de stad, geeft woordvoester Pleunie Baarveld aan dat het biologische aspect voor hen zeer belangrijk is.

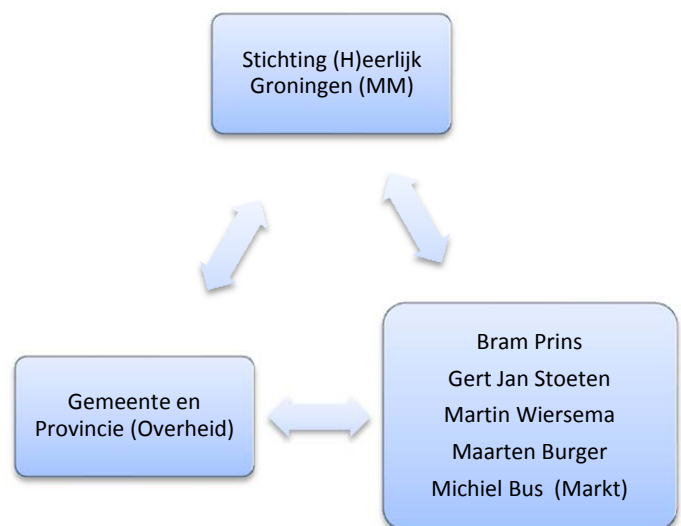
Verder heeft de gemeente contacten met het onderzoeksbureau Elles Bulder, dat zich onder andere heeft gespecialiseerd in streekproducten en coördinator is van de provincie Groningen. Het is een divers projectenprogramma dat bestaat uit een aantal projecten en activiteiten waarbij het bureau samenwerking bevordert en faciliteert tussen de Groninger streekproducten initiatieven.

6.2.4 (H)eerlijk Groningen

Zoals gesteld werken de drie overheden nauw samen op een aantal gebieden. Naast deze samenwerkingsverbanden zijn de gemeente en provincie ook betrokken bij de stichting (H)eerlijk Groningen. De stichting is voortgekomen uit het Platform Stadsvoedsel, geïnitieerd door de gemeente, provincie en een aantal gangbare boeren. Hierna is de uitvoering

overgedragen aan Bram Prins en Gert Jan Stoeten, waar ook Maarten Burger een rol zou krijgen in het geheel. Maarten Burger heeft zich echter teruggetrokken evenals Gert Jan. Bram Prins heeft daarom de uitvoering overgenomen met medewerking van Elise Keurentjes, die tevens op het bureau werkt.

De stichting (H)eerlijk Groningen vormt op zichzelf ook een *governance triangle*. De provincie en gemeente vormen de pijler van het overheidsdeel. De marktpijler van de driehoek wordt gedekt door de agendaleden die aan tafel zitten bij de stichting. Bram Prins is hiervan de hoofdactor, daar

hij op een dagelijkse basis bij de stichting betrokken is. De andere overheids- en markt actoren zitten allemaal aan tafel bij overleggen als agenda/klankbordleden zonder beslisbevoegdheid en hebben inspraak in de stichting wat betreft activiteiten. (H)eerlijk Groningen zelf is de derde hoek van de *governance triangle*; als non-profit maatschappelijke organisatie maakt de stichting de driehoek 'rond'.

Vanaf september 2010 wordt onder de titel (H)eerlijk Groningen een netwerk ontwikkeld, waaraan ook een gelijknamige website gekoppeld is. De stichting begon als het Platform Stadsvoedsel en streeft nu naar de verduurzaming van de voedselketen; regionale productie, ver- en bewerking en consumptie van voedsel. Er lagen plannen om een experimenteel restaurant op te starten, waarbij op basis van het Cradle to Cradle principe er sprake is van een gesloten kringloop waarbij voedselkilometers kunnen worden bespaard. Over twee jaar moet deze inzet resulteren in een duurzaam restaurant annex werkplaats in Groningen waar koks worden opgeleid in de nieuwe methodiek van voedsel bereiden en presenteren. Deze plannen liggen nu echter stil omdat Maarten Burger zich heeft teruggetrokken uit de stichting. De stichting fungeert als basis voor het Platform Stadsvoedsel en daarmee ook als initiator van de voedselpleinen, een ontmoetingsplaats van verschillende producenten van producten uit de omgeving van Groningen, die in 2011 op het Cibogaterrein zijn georganiseerd.

De betrokken overheden participeren niet rechtstreeks in de stichting, maar gezien de gemeenschappelijke publicitaire en inhoudelijke belangen is wel besloten tot een nauwe samenwerking. De website Heerlijk Groningen zal in de loop van 2011 mogelijk ook plaats bieden aan een webwinkel. Het is de bedoeling dat de stichting (H)eerlijk Groningen na 2011 de rol overneemt die Marketing Groningen nu heeft in het kader van de "Hoofdstad van de Smaak" als organisator en initiatiefnemer.

7. Rollen en verhoudingen in het netwerk

In het voorgaande hoofdstuk is ingegaan op het proces dat gaande is rondom de vorming van een voedselvisie in Groningen. Om de positie van de actoren te kunnen bepalen ten opzichte van elkaar en hun belangen in kaart te brengen zullen in dit hoofdstuk de resultaten van het onderzoek worden weergegeven, waarbij in samenhang met hoofdstuk zes zal worden ingegaan op de deelvraag op de bijdrage van de verschillende actoren in het netwerk. De actoren met wie de gemeente aangeeft een relatie mee te onderhouden hebben vanuit hun positie en achtergrond een eigen kijk op de vorming van het netwerk. In het vorige hoofdstuk is een schets gemaakt van de verschillende actoren. Dit hoofdstuk zal eerst starten met een overzicht van deze actoren en de intermediairen die hierin belangrijk zijn. Vervolgens zal worden ingegaan op de rol van (H)eerlijk Groningen in het netwerk en de problemen die hiermee gepaard gaan en het verband tot de “Hoofdstad van de Smaak”. Het hoofdstuk zal eindigen met een paragraaf over de intermediairen die niet actief betrokken zijn bij stichting (H)eerlijk Groningen.

7.1 Overzicht van de positie van actoren en intermediairen in het Netwerk

Onderstaande tabel geeft een kort overzicht weer van de actoren in het netwerk, de organisatie waar zij deel van uitmaken, hun positie in de governance triangle en de functie die zij al dan niet als intermediair innemen. Dit om een kader aan te geven waarbinnen de meningen, gedragingen en visies zijn gevormd.

Naam	Organisatie	Gov. Triangle	Intermediair?
Wout Veldstra	Gemeente	Overheid	Ja
Bouke Oudega	Provincie	Overheid	Nee
Lianne Huzen	Regio G-A	Overheid	Nee
Kristin Wijnja	NMF	MM	Ja
Ron van den Bosch	TT Groningen	MM	Nee
Pleunie Baarveld	De Zaai-ster	Bedrijven	Ja
Maarten Burger	Horeca	Bedrijven	Ja
Barbara Risselada	Marketing Groningen	Bedrijven	Nee
Martin Wiersema	Adviseur/Boer	Bedrijven	Ja
GertJan Stoeten	Adviseur/Boer	Bedrijven	Ja
Elles Bulder	Projectbureau	Bedrijven	Ja
Bram Prins	Adviseur	Bedrijven	Ja
Michiel Bus	Adviseur	Bedrijven	Nee

Zoals te zien in bovenstaande tabel zijn er een aantal intermediairen in het netwerk. Zesa hiervan zitten in de markthoek van de *governance triangle*. Onderstaand zal voor iedere intermediair

worden aangegeven waarom hij/zij binnen het netwerk van voedsel en de stad als intermediair geïnclassificeerd kan worden. Alle intermediairen in het netwerk zijn geen intermediair van beroep, maar voeren hun intermediaire taken zijdelings uit.

Allereerst kan Wout Veldstra van de gemeente worden getypeerd worden als een intermediair. Wout werkt bij de gemeente, maar onderhoudt contacten met iedereen in het netwerk. De actoren die voorkomen in dit onderzoeksrapport zijn allemaal door hem aangewezen als onderdeel zijnde van het netwerk rondom voedsel en de stad. Met steun van het Ministerie van LNV is het netwerk Stadslandbouw opgestart, waar Groningen en Assen beide in deelnemen. Het contact met de Natuur- en Milieufederatie is gebaseerd op het project Eetbare Stad, dat sinds 2009 wordt uitgevoerd. De gemeente participeert in (H)eerlijk Groningen en in de Regio Groningen-Assen maar beide projecten startten volgens Wout minder snel dan gewenst. Via deze twee samenwerkingsverbanden staat Wout in contact met de andere actoren in het netwerk. Wout heeft er belang bij dat zijn netwerk duidelijk neergezet wordt zodat hij een beter overzicht krijgt van de actoren en hun positie in het netwerk; hij wil graag dat er 'iets' gebeurt met het thema voedsel en de stad.

Een volgende intermediair is Kristin Wijnja van de Natuur en Milieufederatie. Deze organisatie en in het bijzonder Kristin staat tussen de gemeente en een aantal groene groeperingen in Groningen. De NMF is hierbij een belangrijke schakel volgens Kristin omdat zij meer toegang heeft tot deze andere groene groeperingen dan de gemeente en daarmee ook relaties onderhouden in Groningen. De drempel om de NMF te benaderen is toegankelijker voor deze groepen dan dat zij gelijk bij de gemeente moeten aankloppen. Volgens Kristin heeft de gemeente andersom ook baat bij de samenwerking met de NMF omdat zij hiermee een deel van het project uit handen geven. De Natuur en Milieufederatie is voor het project Eetbare Stad afhankelijk van de gemeente; de NMF is uitvoerder van het project en de gemeente financiert het project; als de subsidie wordt stopgezet stopt ook het project. Graag zou Kristin echter meer inzicht hebben in de subsidies die beschikbaar zijn voor het thema voedsel en de stad, dit voornamelijk om te weten of er een bodem is van het subsidiepotje. Kristin heeft een sterk geloof in bottom-up werken waarbij mensen zelf met ideeën en plekken moeten aankomen die verband houden met het thema voedsel en de stad. De NMF toont verder interesse in het onderwerp educatie wat betreft voedsel en de stad en kan hierin de gemeente, die dit onderwerp ook als één van haar speerpunten beschouwt, verbinden met andere groene organisaties.

Ook Pleunie Baarveld van de Zaai-ster treedt op als intermediair. De Zaai-ster heeft contact met natuurvoedingswinkels, supermarkten, restaurants, cateraars, schoolkantines en kinderdagverblijven waar zij haar biologische (streek)producten aan verkoopt. Hiernaast heeft zij geprobeerd bij de “Hoofdstad van de Smaak” aansluiting te vinden door contact op te nemen met Marketing Groningen en hierbij biologische catering te verzorgen op een aantal evenementen. Dit liep echter nergens op uit, de Zaai-ster heeft van zichzelf wel een groot netwerk, maar heeft wel ruimte nodig op evenementen om daar te kunnen cateren. Marketing Groningen kan hierbij helpen door een gezicht te geven en persberichten uit te sturen. Pleunie geeft aan dat zij mogelijkheden ziet voor de gemeente om meer te investeren in duurzaam voedsel bij de gemeente zelf en dit ook uit te dragen.

Ook Bram Prins treedt op als intermediair, hij is zelf gangbaar melkveehouder, consultant en als hoofdrolspeler is hij actief in de Stichting (H)eerlijk Groningen. Hij is de bestuurder van de stichting en neemt tevens de uitvoering op zich; waarbij hij zich vooral richt op boerderijeducatie. Naast Bram werkt Elise ook bij de stichting, die meer aan de kant van de voedselpleinen werkt. Bram's contacten zitten vooral aan de producentenkant, maar de stichting moet ook gaan werken vanuit de consumentenkant waarbij Bram kansen ziet voor Maarten Burger. Bram Prins is van mening dat er een tekort aan kennis bij zowel kinderen als bij stadgers zelf over het onderwerp voedsel. Dit ondervindt hij zelf aan den lijve bij de excursies op zijn eigen bedrijf.

Een volgende intermediair is Maarten Burger. Hij is horeca ondernemer in Groningen en afdelingsvoorzitter van de Koninklijke Horeca Vereniging in Groningen. Hij heeft veel contacten in Groningen wat betreft horeca en was ook betrokken bij de Stichting (H)eerlijk Groningen aan de horeca kant van het verhaal.

“Het is belangrijk om eerlijkere prijzen voor de boeren voor voedsel te genereren én dat er een mentaliteitsverandering optreedt waarbij seizoensproducten en duurzame voeding de norm worden.”

Vanuit zijn positie in de Groningse horeca kijkt Maarten vanuit een winstoogpunt. Het is belangrijk om duurzaam voedsel in de Groningse horeca te krijgen, omdat de connectie tussen stad en platteland duidelijker wordt, maar ook omdat er een marktpotentieel ligt.

Maarten had het idee geopperd om een wastefree restaurant te openen. Dit plan bleek uiteindelijk onhaalbaar. In Nederland is het onmogelijk om de voedselstromen anders te laten lopen, aldus Burger. Er valt weinig te hergebruiken in Nederland door de strikte regelgeving. In Nederland is er

een dergelijk grote overproductie dat de kans op een uitbraak met betrekking tot voedsel te groot is en de resistentie te klein.

Gert Jan Stoeten treedt ook op in het netwerk als intermediair. Hij is zelf gangbaar boer, heeft veel ervaring bij de agrarische natuurverenigingen en is projectleider en adviseur, waarnaast hij ook actief betrokken was bij de Stichting (H)eerlijk Groningen. Waar Bram Prins veel landelijke contacten heeft, heeft Gert Jan veel contact met boeren in de regio van Groningen. Hij stelt dan ook dat de stichting (H)eerlijk Groningen zich moet bezig houden met de provincie Groningen en niet zozeer de regio Groningen-Assen. Hij zat indertijd al aan tafel bij het Platform Stadvoedsel, volgens hem een “ad hoc club die zes keer bij elkaar is gekomen”. Er is volgens GertJan een grote behoefte aan een primair gevoel dat zich wortelt in contact met het land. GertJan is zelf boer en treedt ook in het netwerk van Groningen op als schakel tussen boeren en de gemeente. Zijn verhaal komt ook vanuit de producentenkant.

“We leven nu in een internetcultuur, maar mensen willen weer echte mensen, dieren en gewassen ervaren. Dit spreekt veel mensen aan en door een verhaal te vertellen en mensen te laten zien waar boeren mee bezig zijn kan dit gevoel in acties worden omgezet.”

Een volgende intermediair die af en toe aan tafel zit bij (H)eerlijk Groningen is Martin Wiersema. Wiersema is biologisch boer en zit in het melkvee, de akkerbouw, natuurbeheer en zijn boerderij staat open voor groepen en uitjes van bedrijven. Hij is hiernaast actief bij LTO en Biologica waardoor hij veel contacten heeft in de biologische sector in Groningen. Wiersema denkt dat mensen de verbinding met voedsel zijn kwijt geraakt. Het is belangrijk mensen bewust te maken hoe de landbouw functioneert. Volgens Wiersema is er meer informatie nodig over de boer zelf tijdens de communicatie over voedsel en dienen mensen de toegevoegde waarde hiervan te herkennen, zich weer verbonden te voelen met hun voedsel en bewust te worden hoe de landbouw functioneert. Te beginnen bij de scholen waarbij kinderen de biologische boer bezoeken; amusement kan met onderwijs gecombineerd worden.

“Nederlanders en daarmee ook de Nederlandse jeugd zijn verwend; de boer moet met zijn schijtende en vretende koe concurreren met de Efteling.”

Een laatste intermediair is Elles Bulder. Elles is onder andere programmaleider van *Streekproducten uit Grunn*, is provinciaal coördinator van de “Week van de Smaak” en heeft haar eigen adviesbureau. Haar intermediaire positie wordt bepaald door haar grote netwerk met streekproducenten in de provincie Groningen. Elles deelt Gert Jan’s mening dat er ook gekeken moet worden naar de

provincie Groningen en niet zuiver naar de regio Groningen-Assen, de stad kan hierin sturend zijn. Elles legt vooral de nadruk op een meer provinciale benadering van het onderwerp. Ze is dan ook provinciaal coördinator van de “Week van de Smaak” en onderhoudt contacten met de provincie. Ze is van mening dat: *“je soms een sneeuwschuiver nodig hebt om mensen van gedachten te veranderen over de invulling van het geografische gebied.”*

Haar eigen rol binnen de stichting (H)eerlijk Groningen weet ze niet te plaatsen;

“het is soms wel goed om te verdwijnen, ik heb ook iemand zien doorstromen naar een Raad van Toezicht en dat wordt niet helemaal gewaardeerd. Maar sommige dimensies ontbreken in de discussie als ik ze niet inbreng, daarom is het belangrijk om die dimensie erin te houden.”

Streekproducten zijn een goede manier om het gebied een identiteit te verschaffen via voedsel; er ontstaat traceerbaarheid via voedsel waardoor mensen zich verbonden voelen met de herkomst van het gebied, vindt Elles. Ze is van mening dat er op een meer integrale manier gekeken moet worden naar het concept van voedsel en de stad, er wordt op dit moment teveel ad hoc gewerkt. Dit hangt samen met een carrièreswitch die een aantal mensen hebben gemaakt naar het onderwerp, waar zij eerst met hele andere dingen bezig waren. Er gebeurt nu veel op het gebied, maar het moet elkaar wel versterken. Ze heeft in dit kader bij de stichting (H)eerlijk Groningen aangegeven dat zijzelf al aan de producentenkant zit. De stichting zou zich daarom beter kunnen richten op de vraagkant.

7.2 Rol van (H)eerlijk Groningen

De Stichting (H)eerlijk Groningen is een netwerk binnen het netwerk van de gemeente Groningen rondom voedsel en de stad. De projecten die op dit moment worden ontwikkeld binnen de stichting moeten samen met de activiteiten die nu plaatsvinden onder de noemer “Hoofdstad van de Smaak” volgend jaar uitmonden in een stichting die zich bezighoudt met het onderwerp van voedsel en de stad. Op dit moment zijn er echter nog een aantal zaken, welke niet helder zijn binnen de organisatiestructuur van de stichting. Onderstaande paragraaf gaat hier op in.

7.2.1 Doelstelling

De doelstelling van de Stichting (H)eerlijk Groningen is op dit moment vaag. Elke actor die betrokken is bij het netwerk rondom voedsel en de stad vervalt direct in het benoemen van de onduidelijke structuur van de stichting en benoemt activiteiten van de stichting; maar de te bereiken doelen zijn onduidelijk.

“Het bestuur gaat rollebollend over straat en het is onduidelijk wat er gaat gebeuren en wanneer. Er moet een duidelijk omljnd programma komen en het bestuur en de uitvoering moeten niet door dezelfde mensen worden uitgeoerd.”

De stichting (H)eerlijk Groningen is ontstaan uit het Platform Stadsvoedsel, waarbij een aantal gangbare grote boeren samen met de provincie en gemeente om de tafel zijn gaan zitten. Hieruit zijn twee concrete projecten naar voren gekomen; korte ketens en boerderijeducatie welke na afloop van de bijeenkomsten van het Platform Stadsvoedsel zijn ondergebracht in de stichting. Nadat het Platform Stadsvoedsel is opgezet zijn er andere actoren tot de vergadertafel toegetreden; Elles Bulder, Martin Wiersema en Bram Prins. Op dit moment worden er ook activiteiten rondom het thema voedsel en de stad uitgevoerd en bedacht door Marketing Groningen onder de noemer “Hoofdstad van de Smaak”. Hierbij is vooral de promotie van de regionale identiteit en kwaliteit door middel van voedsel van belang, volgens de contactpersoon bij Marketing Groningen, Barabara Risselada. Volgens haar wordt het onderwerp van voedsel en de stad door een aantal factoren verbonden; het landschap zelf draagt bij aan de regionale identiteit, het promoten van streekproducten draagt bij aan de identiteit en het in de markt zetten van verschillende activiteiten in de regio levert een samenhang in de regionale identiteit. De Stichting (H)eerlijk Groningen wordt door de gemeente aangewezen om na afloop van de “Hoofdstad van de Smaak” naast de twee al bestaande projecten van boerderijeducatie en korte ketens, de rol van uitvoerder en planner van de activiteiten van “Hoofdstad van de Smaak” over te nemen. Wat echter de achterliggende doelstelling achter deze projecten is blijft onduidelijk. Het gebrek aan een doelstelling komt voort uit het gebrek aan een voedselstrategie.

7.2.2 Gebrek aan Visie

“Op dit moment is het uitblijven van een regionale voedselvisie het grootste knelpunt. Zolang deze er niet is ontbreekt samenhang in de ontwikkelingen en focus bij de aansturing daarvan.”

Bovenstaande quote illustreert wat er aan de oorzaak van het ontbreken van een doelstelling ligt; er is op dit moment geen sprake van een duidelijke visie. De uitvoer van de activiteiten van de stichting (H)eerlijk Groningen zou een uitwerking moeten zijn van de voedselstrategie van de gemeente. Deze is er echter niet en de projecten die nu op zijn gestart zijn een voortvloeisel van het korte bestaan van het Platform Stadsvoedsel. Het uitblijven van deze voedselstrategie valt te wijten aan een aantal oorzaken.

1. Er is te weinig overeenstemming over het gebied van de voedselstrategie.

De Regio Groningen-Assen is duidelijk in haar omlijning van het gebied Groningen en Assen; zowel de gemeente als de provincie participeren in dit verband. Hiernaast is ook de stichting (H)eerlijk Groningen geformuleerd die zowel door de gemeente als provincie ondersteund wordt en tevens een Drents deel in zich heeft.

“Maar er speelt zich ook veel boven de stad af waar veel kansen liggen.”

Een aantal intermediaren die aan de producentenkant zitten is juist in de rest van de provincie actief en geeft aan dat er door de regio Groningen-Assen al aandacht wordt besteed aan de regio en dat de stichting zich wellicht beter bezig kan houden met andere delen rondom de gemeente om overlap te voorkomen. De stad is degene geweest die met de rug naar het platteland is gaan staan en niet omgekeerd vinden deze intermediaren, dit heeft zoals eerder gesteld historische wortels. Het kijken naar de directe omgeving van de stad, zoals het noorden, oosten en westen zou een meerwaarde hebben ten opzichte van nóg een initiatief starten dat hetzelfde gebied bestrijkt.

2. Over de in te vullen activiteiten en rolverdeling is geen overeenstemming.

Vanuit het Platform Stadsvoedsel zijn de twee projecten boerderijeducatie en korte ketens ingezet, gefinancierd vanuit de provincie Groningen. Inzake boerderijeducatie zijn nog weinig activiteiten ontplooid. De korte ketens resulteren op dit moment in de georganiseerde voedselpleinen waarbij diverse producenten uit de regio worden uitgenodigd om met een kraampje hun spullen te verkopen in de stad. Bouke Oudega van de provincie Groningen, geeft aan graag te zien dat er markten georganiseerd worden, dat men voedsel uit de streek eet en dat de directe relatie tussen consument en boer duidelijker wordt. Hier bestaat echter onduidelijkheid over het verschil tussen de korte ketens tussen de stichting (H)eerlijk Groningen en hetgeen waarmee Elles Bulder zich bezighoudt. Zij richt zich tevens op streekproducten, maar dit zijn erkende streekproducten die aangesloten zijn bij SPN.

“Dit zijn mensen met veel kennis en netwerken waar ze gebruik van kunnen maken, Elles is heel helder en de stichting moet zich duidelijk onderscheiden van deze andere partijen. Ik vraag me af wat de meerwaarde er van is dat Elles en de stichting naast elkaar opereren.”

De stichting moet naast deze twee activiteiten uiteindelijk een voortvloeiende worden van de activiteiten die Marketing Groningen nu bezighouden.

“De gemeente kan de trajecten en processen waar ze nu mee bezig zijn onder de vlag van (H)eerlijk Groningen doen en op die manier zorgen dat het gecoördineerd blijft, waardoor zij het overzicht niet kwijtraakt.”

Zowel de gemeente als de provincie geven echter aan dat zij zich beide zo ver mogelijk terug willen trekken uit de stichting zodra deze is opgericht en de projecten draaiende zijn. Voor eventueel advies kan dan nog worden aangekocht bij beide partijen, maar het is de bedoeling dat de stichting zichzelf gaat bedruipen. De gemeente heeft Bram Prins de leiding gegeven in de stichting, Prins geeft echter zelf aan dat hij de stichting in eerste instantie zal gaan beheren maar dit ook zo snel mogelijk weer wil proberen te laten overnemen. Iemand moet het oppakken en overnemen, hij reikt nieuwe dingen aan en draagt het over, zo legt hij zelf uit.

3. Er is geen vertrouwen in de gemeente en tussen de actoren onderling.

Dit probleem wordt door vrijwel iedere actor aangekaart. Wout vertelt dat hij diverse mensen heeft ontmoet die deze situatie wijten aan een gebrek aan slagvaardigheid van de overheid. Met de komende bezuinigingen en de trend van een terugtrekkende overheid ziet Wout daar op korte termijn ook geen verandering in komen. Ook noemen een aantal actoren het probleem van de gemeente om het project rondom voedsel en de stad teveel bij zichzelf te houden. Dit is ook de reden dat Maarten Burger van het toneel van (H)eerlijk Groningen is verdwenen. Hoewel hij genoemd wordt als belangrijke actor in de stichting, heeft hij zich teruggetrokken omdat de gemeente niet duidelijk communiceerde wat nu precies de plannen waren en welke invulling hij nu zelf zou mogen geven. Hij kwam met plannen aan, waar dan naar zijn mening niet of nauwelijks op gereageerd werd en heeft na een tijdje besloten om zich terug te trekken uit de stichting tot er meer duidelijkheid zou ontstaan over het hoe en wat van de stichting.

Naast de daadkracht van de gemeente, wordt ook de organisatie en de structuur van de stichting zelf in twijfel getrokken. Uit twee verschillende interviews:

“De organisatie van (H)eerlijk Groningen bestaat uit een aaneenschakeling van broedse kippen die op hun eigen eieren zitten.”

“Er is nu een schijn van belangenverstrengeling. Kijken met een klein clubje wat er gaat gebeuren, hoe dit gefinancierd gaat worden en het dan ook nog doen.”

Er is geen duidelijk omlijnd programma en het bestuur en de uitvoering worden op dit moment door dezelfde persoon uitgevoerd. De organisatiestructuur met veel klankbordleden en weinig bestuursleden is nu verwarrend, het is zowel overlegplatform voor een klein netwerk als uitvoering van een paar projecten en er is op dit moment geen sprake van een Raad van Toezicht.

Door verschillende actoren wordt aangekaart dat (H)eerlijk Groningen nog niet goed georganiseerd is, het is onduidelijk hoeveel geld er beschikbaar is bij de stichting, wat de kracht is van de organisatie en of er wel kritische noten worden geplaatst. (H)eerlijk Groningen drijft nu puur op subsidie vanuit het Programma Landelijk Gebied en er zijn geen exploitatieplannen waarbij gewerkt wordt naar een zelfdragende constructie, de stichting kan niet zelfstandig draaien op dit moment.

7.2.3 Wat is er wel?

Op dit moment is enerzijds sprake van belangenverstrengeling en anderzijds lopen de belangen van de actoren te ver uiteen om tot een gezamenlijke voedselstrategie te komen en deze te formeren naar een concrete doelstelling en daaruit voortvloeiende activiteiten.

De twee projecten van de stichting zijn ontwikkeld vanuit het Platform Stadsvoedsel. Hierbij zaten de provincie, de gemeente en een aantal gangbare grote boeren aan tafel. Deze groeperingen hadden allemaal de insteek om op regionale schaal aan de gang te gaan met het thema voedsel en de stad. Er werd besloten tot twee concrete projecten die beide de intentie hadden om kansen voor boeren te creëren, waarbij enerzijds de boeren de stad in werden gebracht door middel van de korte ketens en anderzijds de (kleine) consument werd verleid om naar het platteland te komen door middel van boerderijeducatie. Echter, beide constructies zijn niet nieuw. Het merk “Streekproducten... uut Grunnen” brengt het regionale product al in de stad en toen (H)eerlijk Groningen poneerde iets op te zetten rondom producenten stelde Elles Bulder, projectleider van “Streekproducten... uut Grunnen” dan ook voor om iets te gaan doen aan de vraagkant, die dan weer gekoppeld kan worden aan evenementen of educatie.

“De stichting houdt zich erg bezig met lokaal en niet zozeer met biologisch, daarom vallen potentiële partners als de Zaai-ster af. Net als de contacten met Streekproducten uit Grunn; we werken hiermee wel samen, maar ze gaan hier niet in op en onderhouden zelf ook contacten.”

Op de voedselpleinen staan dan ook voornamelijk producenten die benaderd worden door Gert Jan enerzijds en Elles anderzijds, waarbij een combinatie van gangbare boeren en producenten van “Streekproducten... uut Grunnen” worden benaderd. Opvallende ontbrekende partijen zijn Bram Prins, Michiel Bus en Gert Jan Stoeten zelf, die niet met hun producten op de markt staan.

Ook boerderijeducatie bestaat al in de stad. Het betreft hier echter voornamelijk de gangbare boeren die nog niet in deze circuits zaten, daar deze ook aan de vergadertafel zaten.

Zowel Martin Wiersema als Bram Prins, beide actief in de stichting, hebben op dit moment boerderijbezoeken op hun bedrijf.

“Het is belangrijk om bij de school te beginnen en drie keer op de basisschool naar de boer te gaan.”

Dit project richtte zich tevens op het creëren voor kansen voor boeren. Het project is nog niet van de grond gekomen.

“Maar de vraag is wel wie dit alles gaat betalen; de boer heeft geen tijd en het onderwijs geen geld.”

7.3 Hoofdstad van de Smaak

Naast de projecten van korte ketens en boerderijeducatie stelt de gemeente voor om de activiteiten die nu onder de “Hoofdstad van de Smaak” vallen, na 2011 voort te zetten in de stichting (H)eerlijk Groningen. Er zitten echter wat haken en ogen aan het verhaal rondom “Hoofdstad van de Smaak”

en het eventueel voortzetten daarvan. Onderstaande paragraaf zal ingaan op het proces en de insteek van Marketing Groningen betreffende de “Hoofdstad van de Smaak”. Vervolgens zal worden weergegeven welke problemen ontstaan bij het overdragen van de activiteiten rondom “Hoofdstad van de Smaak” richting (H)eerlijk Groningen.

7.3.1 Het proces na de verkiezing

Toen Groningen als “Hoofdstad van de Smaak” 2011 werd verkozen, werd Marketing Groningen aangewezen als projectleider op dit gebied. Er is bij Marketing Groningen sprake geweest van een valse start. Er waren veel interne problemen waardoor de activiteiten rondom “Hoofdstad van de Smaak” moeilijk van de grond kwamen. De problemen zijn nu opgelost en de organisatie heeft inmiddels de activiteiten rondom “Hoofdstad van de Smaak” op de rails. In het communicatieproces rondom de veranderingen bij Marketing Groningen is wel sprake geweest van veel verwarring. Van de gesproken actoren snapte niemand nu precies wat de taken en verantwoordelijkheden van de organisatie zijn en wie er nu precies verantwoordelijk is voor de uitvoering van de activiteiten. Men beter georganiseerd is, is duidelijk dat Barbara Risselada de leiding heeft bij Marketing Groningen over de activiteiten rondom “Hoofdstad van de Smaak”. Dit jaar is er budget uitgetekend voor het thema voedsel en de stad, maar het is onduidelijk wat er volgend jaar gaat gebeuren en wie er dan zal gaan leiden of financieel zal kunnen ondersteunen.

7.3.2 Focus op kwaliteit en regionale identiteit

Marketing Groningen is door de gemeente gevraagd uitvoerder te zijn van de promotie van de regionale identiteit en Barbara Risselada geeft aan dat het onderwerp van voedsel en de stad voor hen voornamelijk samenhangt met kwaliteit en regionale identiteit. De Regio Groningen Assen identificeert zeven landschapstypen en daarmee een differentiatie in voedselproductie. Hier kan goed in de markt worden gezet hoe voedsel wordt geproduceerd op verschillende plaatsen in de regio. Ommeland kan hier gekoppeld worden aan de stadsranden van Groningen en Assen. De keuze voor Groningen als “Hoofdstad van de Smaak” 2011 is hierbij een aanjager tot het meer in de markt zetten van Groningen op het gebied van duurzame voeding. Marketing Groningen probeert hierbij een wat hipper imago rondom Groningen en het thema neer te zetten door haar communicatiecampagne “Eenvoud is Goud”. Ze zetten activiteiten op zoals ‘toeren langs boeren’ en zorgen dat restaurants smaakmenu’s hebben, waarbij producten uit de regio op het menu staan en er achter op het menu uitleg staat over deze producten. Marketing Groningen is projectleider voor de “Hoofdstad van de Smaak” en wordt daarmee beïnvloed door de organisatie van de Week van de Smaak en de gemeente Groningen die ieder een bepaalde kijk hebben het onderwerp. Hiernaast heeft Marketing Groningen zeker zelf nog een grote inbreng om voedsel en de stad op de kaart te zetten met de activiteiten die zij ontwikkelen.

7.3.3 Overdracht naar (H)eerlijk Groningen

Zoals eerder aangegeven ziet de gemeente graag dat (H)eerlijk Groningen na het jaar van de “Hoofdstad van de Smaak” de activiteiten overneemt van Marketing Groningen. Er komt dan een derde pijler naast de twee projecten van boerderijeducatie en korte ketens. De precieze invulling hiervan is nog niet bekend en tevens is er nog geen financiering voor dit project. De gemeente, provincie en diverse intermediaren hebben aangegeven dat het uiteindelijk de bedoeling is dat de stichting zichzelf straks kan bedruipen. Tot op heden is er echter nog geen stap in die richting gezet en drijft (H)eerlijk Groningen op de huidige subsidies. Hiernaast schuift zowel de gemeente als de provincie Bram Prins naar voren als hoofd uitvoering van de stichting. Prins heeft echter zelf aangegeven dat hij de zaak op poten zal zetten waarna hij weer verder gaat met een nieuwe uitdaging. Op dit moment zijn de inhoudelijke, financiële en personele kwesties rondom de stichting (H)eerlijk Groningen onduidelijk.

7.4 Intermediaren buiten het netwerk

Zoals aan het begin van het hoofdstuk werd aangegeven kunnen er een aantal intermediaren worden benoemd binnen het netwerk van (H)eerlijk Groningen op grond van de theorie in hoofdstuk drie. Er zijn echter ook een drietal intermediaren geclassificeerd die nog niet in de bovenstaande analyse aan bod kwamen. Deze intermediaren worden door de gemeente wel als belangrijk voor het netwerk aangegeven maar maken geen onderdeel uit van het netwerk van stichting (H)eerlijk Groningen.

De Zaai-ster onderhoudt een groot netwerk van biologische (streek)producenten in Groningen en zij heeft haar eigen streekproductenmerk “Puur Noord Nederland”. Dit is een al bestaand netwerk waar op dit moment geen gebruik van wordt gemaakt. Ook de Natuur en Milieufederatie onderhoudt een groot netwerk van groene verenigingen in en om Groningen waar nu niet de vruchten van geplukt worden. Hiernaast is Martin Wiersema actief bij een aantal grote biologische organisaties in Nederland en Groningen en heeft hierdoor een goed netwerk in de regio, het is echter onduidelijk hoe hiervan op dit moment binnen (H)eerlijk Groningen gebruik gemaakt wordt. Dit zijn drie partijen met al bestaande netwerken die door de gemeente worden bestempeld als ‘actief op het gebied van voedsel en de stad’, maar buiten de kern die nu gevormd wordt door de betrokkenen bij (H)eerlijk Groningen en waar nu geen gebruik van wordt gemaakt.

8. Analyse en discussie

In dit hoofdstuk zal een reflectie worden gegeven vanuit de theorie op de onderzoeksresultaten. De belangrijkste resultaten zijn weergegeven in de voorgaande hoofdstukken. Hoe verhouden deze onderzoeksresultaten zich tot de theorie?

8.1 Netwerk Management in Groningen

De gemeente Groningen probeert een netwerk te formuleren rondom het thema van voedsel en de stad. Zij probeert hierbij haar eigen rol zo veel mogelijk te beperken en laat hierbij ruimte voor andere spelers om de functies in de governance triangle zo veel mogelijk uit zichzelf te laten floreren. Zoals Innes (2010) stelde wordt veel van het netwerk *management* uitgevoerd zonder bureaucratische autoriteit, er is sprake van samenwerking en het opbouwen van netwerken die vaak getolereerd of soms zelfs aangemoedigd worden door de formele autoriteiten. Dit is ook toepasbaar op de situatie in Groningen. De gemeente zit in één hoek van de *governance triangle*, zij probeert hierbij zoveel mogelijk samen te werken met de andere spelers in die hoek, respectievelijk de provincie Groningen en de regiovisie Groningen-Assen en interactie te zoeken met de spelers in de hoeken van de markt en het maatschappelijk middenveld. Idealiter stelt Innes (2010) dat de netwerken zelforganiserend zijn, waarbij overheden kunnen participeren als deelnemers. Verder zijn de netwerken plaatsgebonden met een bepaalde taak voor ogen.

8.1.1 Nog onvoldoende organiserend vermogen

Hoewel het duidelijk is dat er een bepaalde taak voor ogen staat in het netwerk van Groningen, namelijk het vormen van het netwerk en het komen tot een gezamenlijke voedselstrategie, bestaat er discrepantie rondom de plaatsgebondenheid en het zelforganiserende vermogen van het netwerk. De gemeente en de regio Groningen-Assen in de governance triangle zijn heel duidelijk geconcentreerd op het regionetwerk van de regio Groningen-Assen. De andere twee punten in de driehoek zijn meer gericht op de stadsregio of provincie Groningen en werken niet specifiek in deze bestuurlijke samenwerkingsregio. Daarnaast is er geen sprake van een duidelijk zelforganiserend vermogen. Er spelen veel activiteiten en beleidsvorming rondom het thema, maar de interactie en samenwerking tussen de actoren is nog niet optimaal zoals veel actoren aangeven in voorgaande hoofdstukken. Kijkende naar Innes (2010) zitten de actoren daarmee nog erg in de verbindende fase van proces management. Actoren worden hierbij geïnteresseerd voor het netwerk en sommige actoren worden gedeactiveerd omdat ze niet meer belangrijk zijn voor het netwerk. Er is binnen het netwerk wel sprake van een duidelijke vorm van georganiseerde zelforganisatie; maar louter aan de producentenkant. De verschillende actoren zien wel de mogelijke voordelen van samenwerken, een

andere kernwaarde van Innes (2010) maar werken nog te weinig samen in kleine, diverse groepjes om hun doelen te realiseren.

8.1.2 Twijfels over leiderschap

Hiernaast bestaat er onduidelijkheid over het trekken van de kar, waardoor concrete stappen uitblijven. De actoren hebben ieder hun eigen subnetwerken en contacten en er bestaat al een groter netwerk van mensen en middelen. Er liggen zeker kansen voor het grotere en bredere netwerk inclusief meerdere actoren, om verder te leren en zich aan te passen door middel van experimenten, monitoren en het reageren op feedback. Er ligt alleen op dit moment nog een eerste grote uitdaging; het meer samenbrengen van de verschillende actoren in het netwerk rondom (H)eerlijk Groningen. Er liggen hier kansen voor een overkoepelende meta-intermediar.

8.2 Proces Management in Groningen

Zoals eerder gesteld richt proces management zich op het faciliteren van communicatie over en weer tussen de actoren in het netwerk om een gezamenlijke visie te bereiken. De eerste stap in proces management (Klijn:2010) zijn de verbindende strategieën. Hierbij worden actoren en middelen geactiveerd. In de situatie van de gemeente Groningen is dit proces in volle gang. Verschillende partijen zijn enthousiast over het onderwerp en ontwikkelen activiteiten rondom voedsel en de stad. Het met elkaar in verbinding brengen van de juiste actoren, het zogenaamde *arranging* (Klijn:2010) blijft echter nog achterwege, de gemeente probeert hierin een start te maken door de stichting (H)eerlijk Groningen, maar hier worden nog niet alle actoren in het netwerk vertegenwoordigd en het is onduidelijk wie nu precies welke taak moet gaan vervullen. Er zijn een tweetal projecten ingezet en deze worden nu binnen de stichting (H)eerlijk Groningen opgestart waardoor de stichting een uitvoeringskarakter krijgt.

Tegelijkertijd zijn de actoren in de fase van inhoud onderzoeken in de proces management strategieën, (Klijn:2010) waarbij gezocht wordt naar gezamenlijke doelen, het gezamenlijke *boundary object*, en percepties worden beïnvloed. De gemeente heeft een aanzet gegeven tot een netwerk dat draait om het concept van voedsel en de stad. Dit *boundary object* wordt gebruikt om de discussies en acties rondom het onderwerp van voedsel en de stad te sturen (Kimble:2010). Het *boundary object* heeft in verschillende werelden van de actoren in het netwerk een andere identiteit. Op dit moment is er geen overeenstemming over het onderwerp van voedsel en de stad. Dit komt vooral naar voren in de discrepantie tussen de verschillende opvattingen over het onderwerp van de verschillende actoren. Voedsel en de stad is de gezamenlijk interesse die mensen in het netwerk verbindt; het netwerk is echter relatief nieuw en volgens Carlile (2002) is het daarom noodzakelijk dat de actoren een gezamenlijk begrip creëren dat door iedereen in de groep gedeeld wordt. In het

netwerk van de gemeente Groningen is daarom meer vertaling nodig tussen de verschillende actoren. In het netwerk rondom de stichting (H)eerlijk Groningen stemmen de ideeën rondom voedsel en de stad redelijk overeen door vertaling naar kansen voor de agrarische sector in de eigen stad Groningen. Problemen op het gebied van gezondheid en economische druk worden voornamelijk genoemd met als oplossing de inzet van de kwalitatieve aspecten van de regio. Het gaat hierbij vooral om oplossingen op het gebied van voordelen voor de boer met als kernwoorden herkenbaarheid, zichtbaarheid en identiteit. Het netwerk rondom Stichting (H)eerlijk Groningen heeft als voornaamste visie dat mensen vanuit de stad weer contact moeten krijgen met de boeren uit het ommeland. De twee projecten die nu draaien zijn hiervan een materialisatie en voorbeeld; streekmarkten en boerderijeducatie.

“Dat er bij wijze van spreke een stickertje met ‘van boer Jansen uit Harkstede’ op de komkommer staat.”

Dit idee komt volgens diverse actoren voort uit;

“We leven nu in een internetcultuur, maar mensen willen weer echte mensen, dieren en gewassen ervaren.” “Er is daardoor een nieuwe situatie ontstaan waarbij stadjsers vragen waar hun voedsel vandaan komt.”

Buiten het netwerk van stichting (H)eerlijk Groningen bestaat echter naast bovenstaand idee nog een ander idee over het onderwerp en de noodzaak van voedsel en de stad. Het groen is uit de stad verwenen en groenparticipatie inclusief productief groen moet mogelijk zijn voor de stadjsers.

“Bejaardentehuizen benaderen om een klein bed te maken waarbij ouderen onder begeleiding kunnen tuinieren om zo bewustwording en sociale cohesie te creëren. Ditzelfde geldt voor scholen en schooltuincomplexen. Dit kan door middel van buurtmoestuinen, kruidentuinen of fruitbomen.”

Hiernaast zet bijvoorbeeld de Zaai-ster in op het verspreiden van producten uit de streek onder een breder publiek als bijvoorbeeld natuurvoedingswinkels, supermarkten, ziekenhuizen, restaurants, cateraars, schoolkantines en kinderdagverblijven.

Door bovenstaande discrepantie tussen de actoren binnen de stichting (H)eerlijk Groningen en buiten de stichting blijft het algehele *boundary object* rondom voedsel en de stad onduidelijk. De gemeente heeft geprobeerd om voedsel en de stad als *boundary object* neer te zetten; maar dit is tot op heden nog niet gelukt. De actoren staan nog niet op één lijn in de fase van inhoud onderzoeken (Klijn:2010). De laatste strategie in de proces management strategieën van Klijn (2010) zijn de *procesafspraken*. De gemeente en provincie hebben hier als eerste aanzet de stichting (H)eerlijk Groningen opgezet vanuit Platform Stadsvoedsel. Hierbinnen zouden afspraken kunnen worden gemaakt betreffende de toegang tot het netwerk, belangen van de actoren of over de

besluitvorming binnen de Stichting. Hier is echter nog veel onduidelijkheid over en er is nog te weinig sprake van de eerder genoemde proces strategieën waardoor een goede doorstart van deze stichting uitblijft.

8.3 Een netwerk in wording, in Groningen

Newig (2010) haalde een aantal factoren aan die van invloed zijn op de uitkomsten van het netwerken; homogeniteit, meerdere relaties, sterke en zwakke verbindingen, netwerk omvang en dichtheid van het netwerk, cohesie en centralisatie.

Het netwerk in Groningen bestaat uit verschillende actoren die in voorgaande hoofdstukken staan beschreven. Het daadwerkelijke netwerk rondom (H)eerlijk Groningen is erg klein en intens.

8.3.1 Homogeniteit en meerdere relaties in Groningen

De homogeniteit van de relaties wordt gekenmerkt door de focus op 'kansen voor producenten', waarbij het voornamelijk om gangbare boeren gaat. Dat de stad zich richt op het ommeland lijkt in het geval van (H)eerlijk Groningen voornamelijk als een kans voor boeren rondom de stad te zijn. Zij kunnen door middel van de projecten rondom korte ketens en boerderijeducatie hun producten verkopen en meer aandacht genereren voor hun bedrijf. De actoren zijn erg dicht met elkaar verbonden en hebben onderling meerdere werkrelaties met elkaar. In de gesprekken met de actoren kwamen vaak dezelfde namen naar boven en iedereen in het netwerk kende elkaar. Er liggen hier veel mogelijkheden voor het opbouwen van vertrouwensrelaties, die kunnen zorgen voor een omgeving waarin goed gecommuniceerd en geleerd kan worden. Dit bleek echter niet altijd het geval; er was binnen het netwerk van (H)eerlijk Groningen behoorlijk wat onduidelijkheid in het netwerk ten aanzien van de andere actoren. Mensen waren niet zeker over het kunnen van de andere actoren en actoren vroegen zich af of anderen wel op de juiste plek zaten in het netwerk.

8.3.2 Sterke en zwakke verbindingen in Groningen

Er is binnen het netwerk sprake van onderlinge relaties die samenhangen met de kansen die voor de boeren worden gecreëerd. Maar hoewel de actoren in het netwerk elkaar wel onderling kennen, blijft er sprake van oppervlakkige ontmoetingen waarbij weinig wordt samengewerkt en niet de emotionele intensiteit en intimiteit worden opgebouwd, die volgens Newig (2010) nodig is, om een sterke netwerkverbinding te ontwikkelen.

Er bestaat een gezamenlijk idee onder de actoren om iets met het onderwerp van voedsel en de stad te aan doen, maar er blijft onduidelijkheid over de invulling van de activiteiten. Newig (2010) stelt hierbij dat er te weinig uitwisseling is van argumenten. Dit kan in het geval van Groningen goed komen door de dichtheid van het netwerk van (H)eerlijk Groningen, dat weinig ruimte overlaat om

zwakkere verbindingen buiten het netwerk aan te gaan en in stand te houden. Zwakkere verbindingen zijn volgens Newig (2010) belangrijk doordat zij flexibel zijn, grotere afstanden kunnen overbruggen en nieuwe informatie en kansen bieden voor het netwerk door leden van het netwerk met individuen buiten het netwerk te verbinden. Partijen als de Zaai-ster en de Natuur en Milieufederatie maken geen onderdeel uit van het netwerk van stichting (H)eerlijk Groningen, hoewel zij wel als belangrijke actoren rondom het thema voedsel en de stad worden gezien, met al zelf ontwikkelde netwerken op dit gebied.

Volgens Newig (2010) is het belangrijk om te waken voor *groupthink*, maar met de bestaande sterke en zwakke verbindingen in het netwerk, is het in het huidige netwerk rondom (H)eerlijk Groningen een logisch en ontwikkeld gevolg. Newig (2010) stelt dat het belangrijk is om subgroeperingen duidelijk te profileren en daarin een aantal zwakke en sterke verbindingen te ontwikkelen om een stabiel netwerk neer te zetten. Hier is in Groningen nog onvoldoende sprake van; het netwerk zoals dit eerder uiteen is gezet is erg klein en intens van omvang en vertoont hier weinig gelijkens met het ideaalbeeld dat Newig schetst.

8.3.3 Dichtheid, cohesie en centraliteit in Groningen

Subgroeperingen bestaan er vrijwel niet en er is sprake van veel onderlinge losse contacten die op zichzelf sterke verbindingen zijn, maar de cohesie binnen het netwerk niet ten goede komen. Hoewel het netwerk van de stichting (H)eerlijk Groningen op dit moment erg klein is, is de cohesie niet groot genoeg, de actoren komen elkaar op ongezette tijden tegen en worden niet samengebracht onder dezelfde noemer. Ideeën worden in losse contacten besproken en niet in een netwerkomgeving. Als dit wel gebeurt, is het makkelijker om informatie over te brengen en overleg te plegen. Door de ongestructureerde samenkomst van de actoren vallen er gaten in de cohesie van het netwerk.

De laatste factor voor een succesvol netwerk is de centraliteit in het netwerk maar dit ontbreekt nog grotendeels in het netwerk van de gemeente Groningen. Zoals eerder gesteld verwijten verschillende actoren de gemeente gebrek aan daadkracht, maar de gemeente heeft de mankracht niet voor het ten volle ontwikkelen van het netwerk. De Stichting (H)eerlijk Groningen moet de functie van centraliteit oppakken volgens de gemeente en provincie; maar zal zeker niet alle factoren van het voedselnetwerk in haar stichting kunnen bergen door haar focus op een tweetal projecten binnen het onderwerp van voedsel en de stad, waardoor de stichting op dit moment nog niet als centrale netwerk en ontmoetingsplek kan functioneren. Bepaalde actoren vallen nu buiten het netwerk en het ontwikkelen van een voedselstrategie blijft tevens uit doordat de projecten die nu onder de stichting worden ontwikkeld zich louter richten op thema's die kansen voor boeren creëren. Door het kleine netwerk blijft het uitwisselen van nieuwe informatie achter en wordt het

doel om een voedselstrategie te ontwikkelen ook niet bereikt. Hoewel er zeker overlegd wordt binnen het brede netwerk van Groningen, worden de resultaten van deze overleggen niet of nauwelijks gecommuniceerd naar de overige actoren in het netwerk. Een mogelijkheid om dit probleem op te lossen kan liggen bij het inzetten van de geïdentificeerde intermediairen die op dit moment buiten het (H)eerlijk Groningen Netwerk vallen.

8.4 Intermediairen

Er zijn op dit moment een aantal intermediairen binnen het netwerk van de stichting (H)eerlijk Groningen. Onderstaande paragraaf zal verder ingaan op de rollen van deze intermediairen.

8.4.1 Grote diversiteit en formele en informele intermediairen.

De intermediairen werken op de grenzen van verschillende belangengroepen waardoor ze een strategische positie hebben verworven omdat ze met opzet optreden als schakels tussen verschillende belangen om hun doelen te bereiken volgens Medd (2011). Binnen het netwerk van stichting (H)eerlijk is er een aantal personen die de functie van intermediairen vervullen. Er bestaan onder andere verbindingen met de horeca en de gemeente (Maarten Burger), de boeren en de overheid (GertJan Stoeten) en de streekproducenten en de overheid (Elles Bulder). Deze intermediairen hebben contacten die subgroepen overstijgen waardoor zij kunnen zorgen voor het uitwisselen, coördineren en samenbrengen van verschillende initiatieven en ideeën. De kennis in de ene subgroep kan vertaald worden naar de andere groep door de intermediair zodat deze kennis kan worden geïntegreerd in het eigen cognitieve kader. Dit is onder andere al gebeurd bij het subnetwerk van boeren waarbij Gert Jan Stoeten gevraagd is om zijn netwerk van boeren aan te boren en hiermee om de tafel te gaan zitten met de gemeente en provincie. Deze intermediair begrijpt door zijn eigen achtergrond op het gebied van consultancy en zijn intensieve contacten met de boeren beter hoe de kennis en informatie van de boeren vertaald kan worden naar gemeentelijk niveau. Ook is er op horeca niveau een intermediair die een groot netwerk van contacten onderhoudt in deze branche. Maarten Burger is de aangewezen persoon om te peilen wat de horecaondernemers in Groningen precies willen en om dit over te brengen naar de gemeente; daar hij daar ook contacten mee heeft.

8.4.2 Onduidelijke rolverdelingen en ambiguïteit tussen de intermediairen

In het netwerk van de gemeente Groningen is er bij de intermediairen zeker sprake van het optreden van intermediairen als schakels; maar niet bij alle intermediairen. Dit komt mogelijk door de nog niet nader omschreven doelen waardoor sommige intermediairen wel de potentie hebben om in een dusdanige hoedanigheid op te treden, maar dit nog niet doen. Zoals gesteld door Kimble

(2010) kan de intermediair twee rollen aannemen. De eerste rol van balans zoeken tussen de actoren treedt op in het netwerk van Groningen; er worden vertrouwenrelaties opgebouwd tussen verschillende groepen, oplossingen worden gezocht en informatie en kennis wordt gedeeld. Dit is in eerste instantie naar voren gekomen bij het Platform Stadsvoedsel waar Gert Jan Stoeten de gemeente en provincie heeft gekoppeld aan een aantal gangbare boeren waarbij deze onderdelen van de intermediairrol naar voren zijn gekomen. De potentie van deze rol ligt ook bij Maarten Burger; Maarten staat als intermediair dicht bij de horecapartijen in Groningen. De gemeente heeft echter in de situatie met Maarten de tweede rol van intermediair op zich genomen. Zij probeert controle uit te oefenen over de gehele gemeenschap door het beheersen van de informatiestromen die het netwerk in Groningen heeft. In het geval met Maarten Burger voelde Maarten zich hierbij gepasseerd en heeft zich teruggetrokken.

De gemeente heeft de formele rol van het beheersen van de stichting (H)eerlijk Groningen overgedragen aan Bram Prins, die tevens de tweede rol van intermediair in de hoedanigheid van uitvoerder van de stichting (H)eerlijk Groningen uitoefent. Het beheersen van de informatiestromen rondom “Hoofdstad van de Smaak” heeft de gemeente nog wel in de hand, naast het beheren van contacten met andere actoren die buiten het netwerk van (H)eerlijk Groningen staan. Ook Elles Bulder neemt de tweede rol van intermediair aan, zij probeert de informatiestromen rondom streekproducten bij zichzelf te houden en de stichting een andere richting uit te sturen door hen te wijzen op haar eigen functie als projectleider van “Streekprodukten... uut Grunnen” en de overlap die de stichting hier zou hebben met “Streekprodukten... uut Grunnen” als zij tevens de kant van de korte ketens op zouden gaan.

8.4.3 Taken van de Intermediaren in Groningen

Om succesvol en nuttig te zijn in een netwerk moeten intermediairen relaties kunnen beheren, autoriteit hebben en op kunnen treden als vertaler (Kimble:2010). In het netwerk van Groningen is dit ook zeker aan de orde. De intermediairen binnen de stichting (H)eerlijk Groningen hebben een goed netwerk van relaties en kunnen het verhaal van de stichting goed vertalen naar andere actoren en vice versa. Het beheren van relaties speelt echter op dit moment nog een ondergeschikte rol. Er is geen hogere macht waaraan de intermediairen verantwoording kunnen en willen afleggen omdat er nog te weinig een gedegen samenhang is in de activiteiten, doelstellingen en visie van de stichting (H)eerlijk Groningen. Zodra de visie concreet gevormd is en er meer vertrouwen in de organisatie is, kunnen de intermediairen ook beter ingeschakeld worden om doelen uit te voeren. Om de relaties beter te kunnen laten ontplooiën is vertrouwen in de intermediair en in de actoren onderling ook van belang (Williams:2002). Het netwerk van stichting (H)eerlijk Groningen heeft een grote mate van

dichtheid en bestaat uit meerdere relaties, er is een aantal keren sprake geweest van verwachtingen die niet uitkwamen bij de actoren onderling waardoor de actoren minder positief tegenover elkaar zijn gaan staan.

Het juist gebruiken van *boundary objects* (Kindle:2010) is hierbij van belang. De gemeente houdt zich bezig met het onderwerp van voedsel en de stad en idealiter zou voedsel en de stad als *boundary object* worden ingezet; om de acties en discussies op gang te brengen in het netwerk. Zoals gesteld in hoofdstuk zeven heeft het onderwerp van voedsel en de stad voor iedere sociale wereld een andere betekenis. Het is zaak deze sociale werelden aan elkaar te binden door middel van het onderwerp van voedsel en de stad en daarmee stabiele, werkbare relaties te ontwikkelen. Op dit moment is de omschrijving van het *boundary object* voedsel en de stad te vaag en bestaat voedsel en de stad als *boundary object* eigenlijk niet; dit hangt samen met het ontbreken van een voedselvisie, concrete territoriale afbakening en concrete doelstellingen voor de stichting (H)eerlijk Groningen. Het is onduidelijk wat nu precies bedoeld wordt wanneer er over het onderwerp wordt gesproken. De kracht van het onderwerp voedsel en de stad is dat het voor iedere subgroep van belang is en door dit *boundary object* helder te krijgen door middel van interactie en te herbevestigen wordt er een bredere collectieve context gecreëerd van het grotere netwerk rondom voedsel en de stad. Voor de actoren in het netwerk van stichting (H)eerlijk Groningen is er geen sprake van een routineuze en bekende situatie (Carlile:2002) maar van een complexe situatie waarbij de actoren nog geen gezamenlijk begrip hebben gecreëerd rondom het onderwerp dat door iedereen gedeeld wordt. De functie van alle intermediairen is hierbij van groot belang om de vertaling tussen de verschillende subgroepen plaats te laten vinden. Dit draagt bij aan het vergroten van het netwerk van (H)eerlijk Groningen en hiernaast de homogeniteit en dichtheid van de huidige groep te verkleinen zodat een potentieel negatief effect als *groupthink* voorkomen kan worden.

8.5 Community of Practice

Het verbinden van de verschillende actoren door de intermediairen zou kunnen resulteren in een *Community of Practice*, waarbij het werken, leren en innoveren in samenwerking met elkaar centraal staat (Garavan:2007). De Stichting (H)eerlijk Groningen zou kunnen worden beschouwd als een aanzet tot een *Community of Practice*. Het is een samenwerkingsverband in wording waarbij het idee is dat de partijen samenwerken en er ideeën worden gegenereerd voor activiteiten en netwerk acties, producten en diensten die bijdragen aan de ontwikkelingen op lange termijn van het netwerk (Garavan:2007). De eigenlijk praktijk bij de stichting lijkt op dit moment meer een uitvoeringsmodus aan te nemen. Een officiële start, genoemd door Garavan (2007) is er geweest in de vorm van de lancering van “Hoofdstad van de Smaak”, maar nog niet in de vorm van de stichting (H)eerlijk

Groningen. Er is een manager aangewezen die het netwerk op dit moment beheert, Bram Prins, maar deze manager wordt nog niet door iedereen in zijn dusdanige functie geaccepteerd. De kwaliteiten van een CoP, zoals gesteld door Wenger (2002); een gezamenlijke visie, vertrouwen, een gezamenlijke identiteit en langdurige en stabiele relaties, zijn allemaal zaken die het netwerk zou kunnen ontwikkelen, maar zijn op dit moment nog te weinig in werking om te spreken over een *Community of Practice*. Op dit moment lijkt de uitvoeringsmodus die de stichting aanneemt niet in lijn met het idee van een CoP.

9. Conclusie en Aanbevelingen

De combinatie van het theoretisch kader, de resultaten hoofdstukken en de analyse, maakt dat er een antwoord op de hoofdvraag “*Hoe organiseert het netwerk rondom de gemeente Groningen zichzelf in het vormen van een gezamenlijk voedselbeleid?*” gegeven kan worden. Onderstaand zal eerst puntsgewijs worden weergegeven wat de conclusies zijn van het onderzoeksrapport, waarna in de volgende paragraaf de aanbevelingen worden geschetst.

9.1 Conclusie

- Het netwerk van de gemeente Groningen is opgebouwd uit het netwerk rondom de stichting (H)eerlijk Groningen en een aantal actoren die wel belangrijk zijn voor het onderwerp voedsel en de stad, maar buiten de stichting (H)eerlijk Groningen vallen.
- De doelstelling van de stichting is op dit moment onvoldoende duidelijk. Dit valt te wijten aan een gebrek aan visie.
- Op dit moment wordt er een tweetal projecten ontwikkeld, korte ketens en boerderijeducatie, die een uitwerking van deze visie zouden moeten zijn. Maar de gerichtheid op de uitvoer van deze projecten voorkomt dat er in de breedte aan het uitbreiden en opbouwen van een netwerk wordt gewerkt.
- Hiernaast is het denken over voedsel en de stad gereduceerd tot het denken aan kansen voor boeren; terwijl de problemen die spelen rondom het onderwerp veel meer behelzen.
- Het gebrek aan visie hangt samen met het gebrek aan formulering van een voedselstrategie. De voedselstrategie is nog niet aanwezig door een drietal factoren; Er is te weinig overeenstemming over de territoriale afbakening van het gebied (bestuurlijke regio van twee steden of provinciale afbakening); Er is geen overeenstemming over de in te vullen activiteiten en rolverdeling; Er is geen optimaal vertrouwen in de actoren onderling.
- Hiernaast bestaat er onduidelijkheid over de rol van de activiteiten ontwikkeld door Marketing Groningen voor “Hoofdstad van de Smaak” en de overdracht die plaats moet vinden aan (H)eerlijk Groningen.
- Op dit moment is het netwerk binnen (H)eerlijk Groningen te homogeen in zijn ideeën over de invulling van het concept van voedsel en de stad. De dichtheid van het netwerk is groot en de cohesie klein en er bestaan veel onderlinge relaties in het netwerk. De zwakke kant ligt in de weinige relaties die buiten het netwerk ontwikkeld worden, waardoor kans is op *groupthink*. Er blijkt bijvoorbeeld dat er binnen het huidige netwerk van de stichting (H)eerlijk Groningen geen ruimte is om breder te gaan dan de focus op kansen voor boeren.

9.2 Aanbevelingen aan de gemeente Groningen

- In samenwerking het *boundary object* voedsel en de stad omschrijven om tot een gezamenlijk begrip te komen.
- Het onderwerp van voedsel en de stad breder trekken zodat ook andere problemen, dan economische kansen voor boeren, kunnen worden opgenomen in de voedselstrategie.
- Het ontwikkelen van een voedselstrategie door middel van breed maatschappelijk debat. Het ontbreken van een algehele voedselstrategie is de hoofdreden waarom het netwerk niet tot een visie en een doelstelling en daarmee concrete projecten kan komen.
- Dit in samenwerking te doen met meerdere partijen die ook buiten de stichting (H)eerlijk Groningen liggen om *groupthink* te voorkomen en een bredere basis van meerdere, diverse actoren te creëren.
- Creëer geen netwerken die er al zijn, maar maak gebruik van al bestaande netwerken en organisaties die al netwerken hebben.
- Schets duidelijk wat het gebied wordt waar de stichting zich mee bezig gaat houden en laat de stichting geen werk verrichten dat ook al door andere partijen wordt uitgevoerd (boerderijeducatie en streekproducten).
- In samenwerking het *boundary object* voedsel en de stad omschrijven om tot een gezamenlijk begrip te komen.
- Heldere rollen vaststellen met betrekking tot de stichting (H)eerlijk Groningen. Duiden waar de gemeente en provincie staan en waar hun bevoegdheden ophouden. Duidelijk maken wie de andere actoren zijn en wat hun rollen zijn, ook met betrekking tot het komen van besluiten.
- Een duidelijke trekker van de stichting aanwijzen die ook voor continuïteit kan zorgen; een meta-intermediair die het gehele netwerk overziet.

Bibliografie

Agranoff, R. & McGuire, M. (2003) *Collaborative Public Management: New Strategies for Local Governments*, Georgetown University Press: Washington, D.C.

Bevir, M., Rhodes, R.A.W., & Weller, P. (2003) 'Comparative Governance: prospects and lessons', *Public Administration*, 81 (1): 191-210.

Boeije, H. (2005) *Analyseren in kwalitatief onderzoek*, Boom onderwijs: Amsterdam.

Carlile, P. R. (2002). 'A pragmatic view of knowledge and boundaries: Boundary objects in new product development'. *Organization Science*, 13(4), 442–455.

Cummins, S. & Macintyre, S. (2006) 'Food environments and obesity—neighborhood or nation?', *International Journal of Epidemiology* 35 (1): pp. 100-104.

Ford, J.D. (1999) 'Organizational change as shifting conversations', *Journal of Organizational Change Management* 12 (6): 480 – 500.

Juan, D.V. (2002), 'Comparative study of technology transfer practices in Europe and the United States', *Journal of the Association of University Technology Managers* 14 (1): 31-58.

Formsma, W.J. (1981) *Historie van Groningen. Stad en Land*, Wolters-Noordhoff en Bouma's Boekhuis: Groningen.

Garavan, T. (2007) 'Managing intentionally created communities of practice for knowledge sourcing across organisational boundaries: Insights on the role of the CoP manager', *The Learning Organization: The International Journal of Knowledge and Organizational Learning Management* 14 (1): 34-49.

Gemeente Groningen (2010) *Begroting 2011*, Gemeente Groningen: Groningen.

Gemeente Groningen (2011) RO/EZ, viewed 13 juni 2011, <<http://gemeente.groningen.nl/diensten/ro-ez>>

Goodlass, G., Halberg, N. & Verschuur, G. (2003) 'Input output accounting systems in the European community: an appraisal of their usefulness in raising awareness of environmental problems', *European Journal of Agronomy* 20 (4): pp. 17-24.

Gualini, E. (2006) Van Europa naar de regio en vice versa: multilevel governance en de 'Europeanisering' van regionaal ontwikkelingsbeleid. In: Janssen-Jansen, L. & B. Waterhout, ed., *Grenzeloze Ruimte Regionale Gebiedsgerichte Ontwikkelingsplanologie in Europees perspectief*, SDU: Den Haag., pp. 39-54.

Houwaart, E.S. (1997) Gronings Romanticus en nationaal hervormer: de hygiënist Levy Ali Cohen (1817-1889). In: Huisman F & Santing C, ed., *Medische geschiedenis in regionaal perspectief. Groningen 1500 tot 1900*, Erasmus Publishing: Rotterdam., pp. 101-130.

Inglis, D & Gimlin, D. (2009) Food Globalizations: Ironies and Ambivalences of Food, Cuisine and Globality, In: Inglis, D. ed., *The Globalization of Food*, Berg publishers: Oxford., pp. 3-42.

Innes, J., Booher, D. & Vittorio, S. (2010) 'Strategies for Megaregion Governance', *Journal of the American Planning Association* 77 (1): 55-67.

Kimble, C., Grenier, C., & Goglio-Primard, K. (2010). 'Innovation and Knowledge Sharing Across Professional Boundaries: Political Interplay between Boundary Objects and Brokers', *International Journal of Information Management* 30 (5): 437-444.

Klijn, E.H., Steijn, B., & Edelenbos, J. (2010) 'Steering for broad social outcomes in governance networks; The effects of participation and network management', in *Paper for the International Public network Conference at Department of Public Administration*, Erasmus University Rotterdam, 28-30 June 2010.

Klijn, E.H., Steijn, B., & Edelenbos, J. (2010) 'The impact of Network Management on outcomes in governance networks', *Public Administration* 88 (4): 1063-1082.

Lang, T., Barling, D. & Caraher, M. (2009) *Food Policy: Integrating health, environment and society*, Oxford University Press: London.

Medd, W. & Marvin, S. (2011) Strategic Intermediation: between regional strategy and local practice, *In: Marvin, S. ed., Shaping Urban Infrastructures*, Earthscan: London., pp. 143-159.

Ministerie van BZK (2011) *Bestuursakkoord 2011-2014*, Ministerie van BZK: Den Haag.

Ministerie van EL&I (2009) *Nota Duurzaam Voedsel*, Ministerie van EL&I: Den Haag.

Morgan, G. (1993) *Imaginization*, London: Sage.

Morgan, K. & Sonnino, R. (2010) 'The Urban Foodscape: World Cities and the New Food Equation', *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 3(2): 209-224.

Moss, T. (2011). Intermediaren and the Governance of Urban Infrastructures in Transition, *In: Marvin, S. ed., Shaping Urban Infrastructures*, Earthscan: London., pp. 17-35.

Newig, J., D. Günther, & C. Pahl-Wostl. (2010) 'Synapses in the network: learning in governance networks in the context of environmental management', *Ecology and Society* 15(4): 24.

Nosi, C. & Zanni, L. (2004) 'Moving from "typical products" to "food-related services": The slow food case as a new business paradigm', *British Food Journal* 106 (10/11): 779-792.

Nuijten, M et al. (2004) Governance in action: some theoretical and practical reflections on a key concept, *In: Kalb, D. ed., Globalization and development; themes and concepts in current research*, Kluwer Academic Publishers: London., pp. 103-130.

Otterloo, A.H. van (1990) *Eten en Eetlust in Nederland*, Bert Bakker: Amsterdam.

Propper, I. & Steenbeek, D. (1999) *De aanpak van interactief beleid: elke situatie is anders*, Uitgeverij Coutinho: Bussum.

RegioVisie Groningen Assen (2011) Profiel, RegioVisie Groningen Assen, viewed 15 juni 2011, <<http://www.regiogroningenassen.nl/nl/over-ons/het-samenwerkingsverband/profiel/>>

Renting, H & Wiskerke, H. (2010) 'New Emerging Roles for Public Institutions and Civil Society in the

Promotion of Sustainable Local Agro-Food Systems', in *Proceedings of the 9th European IFSA Symposium on Building sustainable rural futures, Vienna, 4-7 July 2010*, IFSA: Vienna, pp. 1902-1912

Rhodes, R.A.W (2007) 'Understanding Governance: ten Years On', *Organizational Studies*, 28: 1243-1264.

Roberts, J. (2006) 'Limits to Communities of Practice', *Journal of Management Studies*, 43(3): 623-639.

Roelofsma, W.J. (1900) *Het openbaar slachthuis der gemeente Groningen*, P. Noordhoff: Groningen.

Smedlund, A. (2006). 'The Roles of Intermediaries in a Regional Knowledge System', *Journal of Intellectual Capital* 7(2):204-220.

Sonnino, R. & Marsden, T. (2006) 'Beyond the divide: Rethinking relationships between alternative and conventional food networks in Europe', *Journal of Economic Geography* 6(2): 181-199.

Sørensen E. & Torfing J. (2005) 'Network Governance and Post Liberal democracy', *Administrative Theory & Praxis* 27 (2): 197-237.

Sørensen, E. (2007), Local politicians and administrators as meta governors, In Marcussen, M. & Torfing, J., *Democratic Network Governance in Europe*, Palgrave-Macmillan: Basingstoke.,pp. 89-108.

Steel, C. (2008) *Hungry City: How Food Shapes Our Lives*, Vintage Books: London.

Steel, C. (2010) *Foodtopia: Naar een regionale voedsel visie*, Gemeente Groningen: Groningen.

Tweede Kamer (2010) *Tweede Kamer der Staten-Generaal*, Den Haag, viewed 24 juni 2011, http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/dossiers/duurzaam_voedsel_2011.jsp

Wenger, E., McDermott, R. & Snyder, W. M. (2002). *Cultivating Communities of Practice: A Guide to Managing Knowledge*, Harvard Business School Press: Boston.

Williams, P. (2002) 'The Competent Boundary Spanner', *Public Administration* 80 (1): 103-124.

Wiskerke, J.S.C. (2009) 'On places lost and places regained: reflections on the alternative food geography and sustainable regional development', *International Planning Studies* 14 (4): 361-379.